

TORŅAKALNS

IZSTĀDES KATALOGS

RĪGA, 2001

TORŅAKALNS.

Katalogs

@ Latvijas Valsts vēstures arhīvs

Sastādīja: Dr. **Pārsla Pētersone**

Rīga, 2001

Izstāde *Torņakalns* ir ceturtnā Pārdaugavai veltītajā izstāžu ciklā, ko, sagaidot Rīgas 800 gadu jubileju, organizē Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA). Ekspozīcijā apskatāmi fondu dokumenti par Pārdaugavas un Rīgas vēsturei nozīmīgas teritorijas veidošanos un izaugsmi, tās iedzīvotājiem, sabiedriskajām un politiskajām aktivitātēm. Izstāde sniedz ne tikai ieskatu vēsturē, bet arī ilustrē arhīva fondu materiālu daudzveidību un informē skatītājus par plašajām dokumentu izmantošanas iespējām Rīgas pilsētas un tās atsevišķo rajonu izpētē.

Par vienotu Rīgas priekšpilsētu Torņakalns kļuva tikai 19. gadsimta beigās, saplūstot agrākajos gadsimtos šeit uzceltajiem atsevišķajiem ciemiem. Viena no senākajām apdzīvotajām teritorijām atradās pie Sarkanā sardzes torņa, kurš Mārupītes labajā krastā četrus gadsimtus sargāja Rīgu un deva arī nosaukumu tuvākajai apkārtnē. Jau pirms 1226. gada pie Mārupītes tika uzceltas Marijas dzirnavas. Sākotnēji tās piederēja Rīgas Domkapitulam, 16. gadsimta beigās nonāca pilsētas īpašumā un darbojās līdz Pirmajam pasaules karam. Rīgas aizsardzībai stratēģiski svarīgs punkts bija zviedru pulkveža Samuela Kobrona vadībā 1621. gadā uzceltā skanstis pie agrākās Mārupītes ietekas Daugavā (tag. Akmeņu ielas un Vienības gatves sākumā). Nākamajos gadsimtos tā savu aizsardzības funkciju zaudēja, teritoriju daļēji izmantoja civilajai celtniecībai, tomēr līdz pat 19. gadsimta beigām senais cietoksnis atradās Krievijas militārā resora pārziņā.

Atsevišķas Torņakalna daļas bija samērā blīvi apdzīvotas jau 17. gadsimta beigās. 1683. gadā Bauskas un Jelgavas ceļa sākumā (pie tag. Vēja ielas) uzcelts ap 20 māju, gadsimtu vēlāk māju skaits sasniedza 73; no tām 38 nelielus koka namus bija uzbūvējuši Rīgas brīvie latvieši – amatnieki, zvejnieki, pārcēlāji u.c. 19. gadsimtā Torņakalnā tika uzceltas vairākas lielas rūpnīcas, un skaitliski lielāko iedzīvotāju grupu veidoja šo uzņēmumu strādnieki. Šodien vēl daļēji saglabājusies 19. gadsimta pilsētas nomalei raksturīgā mazstāvu apbūve. Tāpat kā pārējā Pārdaugavā, arī Torņakalnā pārsvarā tika celtas vienkārtīgas vai divkārtīgas ģimenes mājas un strādnieku īres nami, tikai vietām pie Marijas dīķa bija sastopamas arī krāšņās savrupmājas.

Vecākā Torņakalna satiksmes maģistrāle ir Jelgavas iela, kas sākotnēji bija senā Bauskas un Jelgavas ceļa sākums. Satiksmē kļuva intensīvākai, 19. gadsimta pirmajā pusē izbūvēja jauno Jelgavas šoseju (kopš 1935. gada Vienības gatve). Kopš 1868. gada Torņakalna teritoriju šķērsoja Rīgas–Jelgavas dzelzceļš, kopš 1873. gada – Rīgas–Tukuma dzelzceļš. Pasažieru ērtībām vilciena staciju ierīkoja arī Torņakalnā.

1880. gadā iedzīvotāji satiksmei varēja sākt izmantot omnibusu, bet 20. gadsimta sākumā no pilsētas centra līdz Ārmitsteda slimnīcai kursēja elektriskais tramvajs.

Pirmā latviešu skola Torņakalnā tika atvērta jau 17. gadsimta beigās. Bezmaksas skola vietējo latviešu bērniem darbojās arī 1790. gadā, 1872. gadā izveidoja atsevišķu meiteņu elementārskolu. Skolai nepieciešamās telpas tika īrētas, līdz 20. gadsimta 30. gados pilsēta uzcēla skolas ēku Atgāzenes ielā. 1894. gadā vietējā draudze savā rīcībā ieguva pēc arhitekta Koha (*Koch*) projekta celto Lutera baznīcu ar labskanīgajām, Ludvigsburgas firmas *Walter & Co* būvētajām ērgelēm.

Torņakalna iedzīvotāji bija apvienojušies vairākās sabiedriskās organizācijās. Ļoti aktīvi darbojās 1880. gada 3. jūnijā dibinātā Torņakalna Latviešu palīdzības biedrība, 20. gadsimta sākumā tajā bija vairāk nekā 3000 locekļu. Biedrības nama M. Altonavas ielā 6 zālē notika teātra izrādes, sarīkojumi, dažādi priekšlasījumi. Plašu ievēribu guva biedrības teātris režisora Teodora Amtmaņa vadībā.

1919. gada oktobrī un novembrī Latvijas armijai Torņakalnā bija kaujas ar Bermonta komandēto vācu–krievu armiju.

Izstādes ekspozīcija sastāv no trīspadsmit tematiskām grupām:

I. Torņakalna vieta pilsētas plānojumā	VIII. Sabiedriskā transporta tīkla veidošanās
II. Māras dzirnavas	IX. Ārmitsteda slimnīca
III. Kobronskansts	X. Torņakalna parki
IV. Ielu tīkla veidošanās	XI. Skola un baznīca
V. Apbūve	XII. Sabiedriskā dzīve
VI. Iedzīvotāji	XIII. Neatkarības karš 1919. gadā
VII. Saimnieciskā rosība	

Atbilstoši ekspozīcijas tematiskajām grupām veidots arī izstādes katalogs, kurā sniegts īss dokumentu raksturojums, bet parindēs minēti tēmai atbilstošie apzinātie dokumenti, ko nebija iespējams iekļaut ekspozīcijā tās ierobežotā apjoma dēļ.

Izstādes sagatavošanai un kataloga sastādīšanai izmantota literatūra:

A. Caune. Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem. – Rīga, 1998.

Rīga – 800. Gadagrāmata. 1994/1995 / Sast. un red. J. Treile. – Rīga, 1996.

I. TORŅAKALNA VIETA PILSĒTAS PLĀNOJUMĀ

Torņakalns kā atsevišķa pilsētas daļa izveidojās 19. gadsimta beigās. Tā sākas pie Bieķēnsalas Daugavas krastā un aiz Māras dīķa robežojas ar Āgenskalnu. Dienvidos, ietverot bij. Grāvmuižas laukus, teritorija aizsniedzas līdz Bierīņiem un Atgāzenei, bet austrumos piekļaujas Ziepniekkalnam.

Torņakalnu šķērso 19. gadsimta beigās izbūvētā Rīgas–Jelgavas un Rīgas–Tukuma dzelzceļa līnija un taisnā, platā satiksmes maģistrāle – Vienības gatve jeb kādreizējā Jaunā Jelgavas šoseja.

Agrākajos gadsimtos Torņakalna teritorija sastāvēja no vairākiem atsevišķiem ciemiem un muižiņām: ciems pie torņa (tag. Vienības gatvē pie Jelgavas ielas sākuma), Marijas dzirnavu komplekss, Altonas u.c. muižiņas, kā arī Grāvmuiža ar krogu un zemnieku sētām. Vienotā priekšpilsētas daļā tās saplūda tikai 19. gadsimta beigās.

Nosaukumu – Torņakalns – apkārtnē deva Mārupītes labajā krastā, pie ietekas Daugavā uzceltais tornis. Piecus stāvus augsto sarkano ķieģeļu celtni izmantoja sardzes dienestam un novērošanai. Dokumentos būve pirmo reizi minēta 1483. gadā. 17. gadsimta sākumā blakus tornim zviedri uzcēla t.s. Kobronskansti un torni, kas savu militāro nozīmi bija zaudējis, 1642. gadā nojauca.

Šķietami vienmuļo, pelēcīgo nomales strādnieku kvartālu atdzīvināja un košāku darīja cauri plūstošā Mārupīte, gleznais Māras dīķis un lielais Arkādijas parks.

1. Marijas dzirnavu ūdenssistēmas plāns. 1702. 2909.f., 1. apr., 283. l.

Karti izgatavojis Eberhards Tolckss (Tolcks). Attēlots Marijas dzirnavu ūdenssistēmas baseins un tajā izveidotie ceļi un uzceltie objekti: Kobronskansts, dzirnavu ēkas, Atgāzenes muižiņa, zemnieku un amatnieku mājas.

2. Krievijas ķeizarienes Katrīnas II pavēle par Rīgas pilsētas teritoriālo sadalījumu daļās un kvartālos un policijas numuru ieviešanu. 1787. 749.f., 6. apr., 1330. l., 45.–48. lp.

Torņakalna teritorija kopā ar visu Pārdaugavu administratīvi tika iedalīta Rīgas pilsētas trešajā jeb Jelgavas priekšpilsētā.

3. Rīgas pilsētas plāns. 1902. 2724.f., 2. apr., 3208. l., 73. lp.

Kartē attēlota Vecpilsēta, Maskavas un Pēterburgas priekšpilsēta, kā arī Jelgavas priekšpilsēta ar Torņakalnu. Redzama ielu elektriskā tramvaja Torņakalna līnijas situācija.

Sk. vēl:

1. N. Mollina 1612. gadā izgatavotās Rīgas panorāmas kopija. 2909.f., 1. apr., 1124. l.
Priekšplānā – Pārdaugavā – attēlots arī t.s. Sarkanais sardzes tornis, kas deva nosaukumu – Torņakalns – apkārtejam ciemam.
2. Rīgas pilsētas plāns. 1876. 2909.f., 1. apr., 21. l.
Izgatavojis R. Štegmans (Stegmann). Attēlota arī Jelgavas priekšpilsēta, ielu tīkls, gruntsgabalu parcelācija un nozīmīgākie objekti.
3. Rīgas pilsētas plāns. 1885. 2909.f., 1. apr., 824. l.
Pēc Rīgas pilsētas valdes rīkojuma plānu izgatavojis R. Štegmans un A. Agte (Agte). Attēlota arī Jelgavas priekšpilsēta, ielu tīkls, gruntsgabalu parcelācija un nozīmīgākie objekti.

II. MĀRAS DZIRNAVAS

Pēc rakstīto avotu ziņām Marijas dzirnavas pastāvējušas jau pirms 1226. gada, tās bija Rīgas Domkapitula īpašums. Poļu karalis Sigismunds Augusts dzirnavas atdāvināja savam sekretāram Andrejam Spillem, kurš 1573. gadā par 3500 sudraba dālderiem tās pārdeva tālāk Rīgas pilsētai.

Krievu–zviedru kara laikā (1656–1661) Marijas dzirnavas, šķiet, stipri izpostīja, jo dzirnavniekam un būvmeistaram Miķelim Glēzersam 1660. gadā tās vajadzēja būvēt no jauna: šeit uzcēla lielu laukakmeņu mūra ēku ar vairākiem ūdensratiem. Nedaudz vēlāk, lai apliecinātu piederību Rīgas pilsētai, virs dzirnavu ēkas ieejas akmenī izkala Rīgas ģerboni, kas saglabājās līdz pat 20. gadsimtam. Pilsēta dzirnavas parasti iznomāja.

Dzirnavās pilsētas iedzīvotāji mala miltus līdz pat Pirmajam pasaules karam. 1902. gadā ūdens spēku nomainīja tvaika dzinējs. Sakarā ar Māras diķa apkārtnes izbūvi 1923.–1924. gadā veco dzirnavu ēku nojauca. Pie Mārupītes iztekas no diķa saglabājusies vairs tikai dzirnavu slūžu vieta.

1. Līgums starp Rīgas rāti un Andreju Spillu par Pārdaugavas (Marijas) dzirnavu pirkšanu. 1573. 8.f., 2. apr., 39. l.
Marijas dzirnavas tika pārdotas pilsētai ar noteikumu, ka Andrejam Spillem un viņa sievai tiks maksāta 100 māрку gadā liela mūža rente. Dokumentam piekarināts Spilles ģerboņa nospiedums sarkanā lakā, ko ietver vaska kapsula.
2. Atskaite par Retgerda Fēgezaka (Rötgerdt Vēgesack) Marijas dzirnavās veiktajiem remontdarbiem. 1668., 1669. 1390.f., 2. apr., 407. l., 145. lp.
Atskaiti sastādījis dzirnavu nomnieks Gerts Klasens (Classen). Uzskaitīti darbu veidi un samaksa.
3. Rīgas kases kolēģijas dokumenti par Marijas dzirnavām. 1677. 1390.f., 4. apr., 1151. l.
Lietā apkopoti dzirnavu izdevumu un ienākumu rēķini un kvītis.
4. Rīgas pilsētas dzirnavu darbības noteikumi un malšanas takses. 1690. 1390.f., 4. apr., 1151. l., 209. lp.

Uzskaitīti dzirnavnieku pienākumi un malšanas cenas.

5. Marijas dzirnavu ēku inventarizācijas protokols. 1733. gada 19. oktobris. 1390. f., 2. apr., 402. l., 152. l.

Uzskaitītas un raksturotas ēkas, to plānojums, minētas vērtīgākās iekārtas daļas. Pievienots arī dzirnavu iekārtas priekšmetu saraksts.

6. Kvītis par pilsētas kases gada izdevumiem Marijas dzirnavās. 1735. 1390. f., 4. apr., 1458. l., 1368.–1396. lp.

Dokumenti sniedz informāciju par dažādiem dzirnavu remonta un uzturēšanas darbiem, meistariem, algām, u.c.

7. Marijas dzirnavu nomas līgums. 1742. 1390. f., 2. apr., 407. l., 124. lp.

Iepriekšējais dzirnavu nomnieks tolaik bijis Georgs Kliks (Klix), 1742. gadā – Lorencs Egerts (Eggert).

8. Marijas dzirnavas. 18. gadsimta beigas. Johana Andreasa Ēzena (Ösen) zīmējums. 214. f., 6. apr., 311^a l., 18. lp.

Attēlota dzirnavu ēka, Mārupīte un dzirnavu diķis.

9. Marijas dzirnavu nomas maksājumi. 1811–1830. 1390. f., 4. apr., 963. l., 150. lp.

Minēti nomnieku uzvārdi, gada nomas lielums, atzīmes par samaksu.

10. Mārupītes gultnes virziena maiņas projekts. 1885. 2724. f., 1. apr., 1134. l., 3. lp.

Attēlota esošā Mārupītes gultne un projektētais tecējuma virziens.

11. Marijas dzirnavu situācijas plāns. 1887. 2764. f., 1. apr., 338. l.

Attēlotas kompleksa ēkas, robežas un pieguļošās ielas. Pievienota arī ēku eksplikācija.

12. Marijas dzirnavu ēku taksācijas protokols. 1888. gada 17. oktobris. 2764. f., 2. apr., 418. l.

Sniegts katras ēkas konspektīvs apraksts un novērtējums, pievienota arī pamatplāna skice.

Sk. vēl:

1. Rīgas kases kolēģijas dokumenti par Marijas dzirnavām. 1668–1748. 1390. f., 2. apr., 407. l.
Lietā var gūt informāciju par dzirnavu nomniekiem, dzirnavu stāvokli, veiktajiem remontiem u.c.

2. Marijas dzirnavu rēķini. 1675, 1676. 1390. f., 4. apr., 1150. l., 17.–25. lp.
Uzskaitīti visi ienākumi un izdevumi, pievienots arī dzirnavu inventāra saraksts.

3. Marijas dzirnavu rēķini. 1677. 1390. f., 4. apr., 1150. l., 9.–16. lp.
Uzskaitīti ienākumi un izdevumi, pievienots arī dzirnavu inventāra saraksts.

4. Marijas dzirnavu rēķini. 1678–1681. 1390. f., 4. apr., 1150. l., 26.–59. lp.
Uzskaitīti ienākumi un izdevumi, pievienots arī dzirnavu inventāra saraksts.

5. Marijas dzirnavu dzirnavnieka Vilhelma Dīlmaņa (Dielmann) zvērests. 1690. gada 5. jūnijs. 673. f., 1. apr., 1206. l., 9. lp.

Solījums apzinīgi pildīt savus pienākumus, regulāri maksāt nomas naudu pilsētai un ievērot malšanas taksas.

6. Marijas dzirnavu ūdenssistēmas plāns. 1702. 2909.f., 1. apr., 285. l.
Kopija no Eberharda Tolksa 1702. gadā zīmētās kartes. Izgatavojis inženieris Bulmerings (Bulmering). Attēlots Māras dzirnavu ūdenssistēmas baseins, ceļi un mājas.
7. Rīgas pilsētas nekustamo īpašumu pārvaldes ziņojums par Māras dzirnavās nepieciešamajiem būvdarbiem. 1873.–1897. 2874.f., 6. apr., 195. l., 23. lp.
Jābūvē jaunas slūžas un dambis, jāceļ jauna dzirnavu ēka un jauna sēta pagalmam.
8. Rīgas ekonomijas pārvaldes dokumenti par Marijas dzirnavām. 1879–1888. 2764.f., 1. apr., 338. l.
Lietā rodama informācija par dzirnavu īrēšanu, ēku celtniecību un uzturēšanu.
9. Marijas dzirnavu nomnieka K. Landava (*Ch. Landau*) sūdzība Rīgas pilsētas valdei par viņa nomas tiesību pārkāpšanu. 1882. 2724.f., 1. apr., 1038. l.
Sūdzība vērsta pret Olaines mežniecības mežsargu, kurš uzsācis tuvējo purvu nosusināšanu un izbūvējis jaunas slūžas, kā rezultātā tiek appludināta Marijas dzirnavu teritorija.
10. Rīgas valdes dokumenti par Mārupītes gultnes virziena mainīšanu un novadišanu uz Lielās Klīversalas grāvi. 1885. 2724.f., 1. apr., 1134. l.
Sakarā ar Rīgas–Bolderājas dzelzceļa līnijas un uzbēruma būvi, Rīgas pilsētas valde pieņēma lēmumu daļu no Mārupītes gultnes aizbērt un ieteku Daugavā veidot Lielās Klīversalas tuvumā.
11. Līgums starp Adolfu Landau (*Landau*) un M. S. Bagi (*Bagge*) par Marijas dzirnavu īres tiesību pārdošanu. 1887. gada 20. maijs. 2764.f., 1. apr., 338. l.
Īres tiesības līdz 1897. gadam tika pārdotas par 8000 rbļ. sudrabā.
12. Pārskats par Marijas dzirnavu ēkās nepieciešamajiem remontdarbiem. 1887. 2764.f., 1. apr., 338. l.
Katrai ēkai nepieciešamo uzlabojumu sīks uzskaitījums.
13. Marijas dzirnavu situācijas plāns. 1888. 2724.f., 2. apr., 1451. l.
Attēlota dzirnavu ēku novietne, esošā un projektētā dzirnavu dīķa izteka.
14. Rīgas saimnieciskās komisijas dokumenti par Marijas dzirnavām. 1893–1916. 2764.f., 2. apr., 418. l.
Lietā atrodas dokumenti par dzirnavu izīrēšanu, uzturēšanu, ēku un slūžu remontiem.
15. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Marijas dzirnavām un dzirnavu dīķi. 1897. 2724.f., 2. apr., 1451. l.
Lietā atrodama informācija par Marijas dzirnavu iznomāšanu, uzturēšanu, veiktajiem ēku remontiem un pārbūvēm.
16. Marijas dzirnavu dīķa un novadkanālu situācijas plāns. 1902. 2724.f., 2. apr., 1451. l.
Attēlots dzirnavu dīķa un tam pieguļošās teritorijas plānojums un apbūve.
17. Rīgas saimnieciskās komisijas dokumenti par Marijas dzirnavu dīķi. 1909–1917. 2764.f., 2. apr., 442. l.
Lietā atrodama informācija par dīķa ūdens piesārņošanu un ūdenstvertnes tīrīšanu.
18. Apkārtējo zemnieku lūgums Rīgas pilsētas valdei par ugunsgrēkā nodegušās Marijas dzirnavu ēkas atjaunošanu. 1914. gada 1. septembrī. 2724.f., 2. apr., 1451. l.
Zemieki sūdzas, ka tuvākā apkārtne vairs nav iespējas samalt graudus, un lūdz atjaunot Marijas dzirnavu ēku.
19. Marijas dzirnavu situācijas plāns. 1915. 2764.f., 2. apr., 418. l.
Attēlota dzirnavu ēku novietne un jaunā izteka no dzirnavu dīķa.

III. KOBRONSKANSTS

Veidojot Rīgas nocietinājumu sistēmu, bija nepieciešams nostiprināt arī Daugavas kreiso krastu. Šim nolūkam zviedru pulkveža Samuela Kobrona (Kobron) vadībā 1621. gadā uzcēla skansti pie agrākās Mārupītes ietekas Daugavā – tag. Akmeņu ielas un Vienības gatves sākumā. 1641. gadā Kobronskansti pārbūvēja pēc nīderlandiešu parauga, ierīkojot bastionus, ravelīnus, aizsarggrāvi, un nocietinājums ieguva zvaigžņveida formu. Lai atbrīvotu teritoriju, 1642. gadā nojauca Sarkano sardzes torni. 1709. gadā, tuvojoties krievu armijai, zviedri skansti pameta. 8. novembrī tajā ienāca krievu karaspēks un nosauca par Pētera skansti.

Pēc Vidzemes ieņaušanas Krievijas impērijā skansts savu militāro nozīmi zaudēja un teritoriju sāka izmantot civiliem mērķiem. 18. gadsimta sākumā šeit uzcēla pilsētas ķieģeļnīcu. Pēc 1795. gada iedzīvotāju revīzijas datiem, bijušās Kobrona skansts teritorijā atradās pavisam 6 dzīvojamās mājas, kurās dzīvoja 66 cilvēki.

18. gadsimta beigās daļu no militārajiem nocietinājumiem atjaunoja un izbūvēja jaunu tilta skansti ar vairākām izkaisītām mazākām skanstīm. Teritoriju uz Rietumiem no Kobronskansts (Torņkalna pļavas) pārvērtā par esplanādi. Kobronskansti atjaunoja un paplašināja arī vēl 1810. un 1854. gadā. 19. gadsimta beigās caur Kobronskansts teritoriju izbūvēja Rīgas–Jelgavas un Rīgas–Tukuma dzelzceļa līnijas. Gadsimta beigās nocietinājumu vaļņi bija daļēji norakti un sagruvuši, vairāki grāvji aizbērti, gar skansti un pāri esplanādei tika izbūvēti jauni ceļi un ielas. 1908. gadā atcēla ierobežojumus esplanādes apbūvei.

1. Grāfa Ernsta Kazimira Nasava (*Nassaw*) pavēle par Georga Gintera Krella (*Kröll*) iecelšanu par pilsētas fortifikāciju būvmeistaru. 1620. 673. f., 1. apr., 1181. l., 21. lp.

Georga Gintera Krella galvenais uzdevums bija uzraudzīt un vadīt priekšpilsētu nocietinājumu būvi.

2. Kobronskansts plāns. 1700. 2909. f., 1. apr., 893. l.

Zīmējis Eberhards Tolkss. Plāns izgatavots īsi pēc nocietinājumu ieņemšanas un izpostīšanas.

3. Kobronskansts uzmērījums. 1757. 1390. f., 2. apr., 352. l., 215. lp.

Plānā iezīmēta nocietinājumu līnija, ūdensgrāvji, teritorijā uzceltās ēkas. Pievienota arī eksplikācija, kurā norādīta celtņu funkcija un atsevišķo zemes gabalu nomnieki.

4. Baltijas ģenerālgubernatora G. Brauna (*Browne*) ziņojums kņazam G. Orlovam (*Орлов*) par Kobronskansts gruntsgabalu izmantošanu un pilsētas ķieģeļnīcas darbību. 1781. gada 18. decembris. 673. f., 1. apr., 644. l., 1. lp.

Situācijā, kad daļu no Kobronskansts teritorijas savā īpašumā vēlējās pārņemt Krievijas kara inženieru komandas Rīgas nodaļa, ģenerālgubernators G. Brauns aizstāvēja pilsētas intereses saglabāt šeit uzcelto pilsētas ķieģeļnīcu un arī pilsētas ganības.

5. Kobronskansts. Izkopējums no Klīversalas un tai pieguļošās Āgenskalna un Torņakalna teritorijas kartes. 1824. 2909.f., 1. apr., 843. l.
Attēlots Kobronskansts nocietinājumu plāns un parādīta skansts iekšpusē uzcelto ēku situācija.
6. Rīgas plāns. 1867. 2909. f., 1. apr., 810. l.
Attēlots pilsētas centrs un arī priekšpilsētas. Sniegta gruntsgabalu parcelācija, iezīmēta nozīmīgāko objektu novietne. Izgatavojis pilsētas mērnīks F. Vīkmans (Wieckmann).
7. Kobronskansts teritorijas situācijas plāns. 1884. 2724.f., 2. apr., 843. l., 93. lp.
Attēlota Kobronskansts teritorija un tai pieguļošie gruntsgabali.
8. Krievijas Iekšlietu ministrijas Rīgas inženieru komandas Rīgas pilsētas valdei izsniegtā atļauja par Kobronskansts nocietinājumu grāvju aizbēršanu. 1884. 2724.f., 2. apr., 843. l., 67. lp.
Pēc vairākkārtējiem pilsētas valdes lūgumiem tika atļauts aizbērt nocietinājumu grāvjus Kobronskansts teritorijā.
9. Rīgas pilsētas valdes lūgums Krievijas caram Nikolajam II par Kobronskansts nojaukšanu. 20. gadsimta sāk. 2724.f., 2. apr., 1164. l., 112. lp.
Cietoksnis savu militāro nozīmi bija zaudējis un traucēja pilsētas tālākajai izbūvei un attīstībai, tādēļ Rīgas valde lūdza atļauju tā nojaukšanai. Lūgumam pievienota arī konspektīva cietokšņa būvvesture.
10. Kobronskansts bij. esplanādes teritorijas izmantošanas komisijas sēdes protokols. 1910. gada 8. februāris. 2724.f., 2. apr., 1164. l., 209. lp.
Teritorija bija purvainā un ēku celtniecībai slikti izmantojama, tādēļ šeit nolēma iekārtot pilsētas parku. Projekts jāizstrādā pilsētas parku un dārzu direktoram Georgam Frīdriham Kūfaltam (Kuphaldt).

Sk. vēl:

1. Karalienes Kristīnas pavēle par inženiera Franciska Murera (*Murrer*) iecelšanu amatā. 1653. 673.f., 1. apr., 1181. l., 55. lp.
Inženiera Franciska Murera galvenais uzdevums bija uzraudzīt un vadīt priekšpilsētu nocietinājumu būvi.
2. Rīgas rātes dokumenti par Kobronskansti. 1781–1801. 673.f., 1. apr., 644. l.
Lietā atrodas sarakste starp Rīgas rāti un Krievijas centrālajām valsts iestādēm par Kobronskansts teritorijas nodošanu Krievijas kara inženieru komandai, pilsētas ķieģeļnīcas likvidēšanu u.c.
3. Rīgas valdes iesniegums Vidzemes gubernatoram par cietokšņa teritorijas pārņemšanu pilsētas īpašumā. 1871. 2724.f., 2. apr., 843. l., 42. lp.
Kobronskansts nocietinājumi bija vienīgie, kas vēl saglabājušies pilsētas centra tuvumā. Tie aizņēma lielu platību un kavēja Jelgavas priekšpilsētas attīstību. Rīgas pilsēta vēlējās šo teritoriju no kara resora pārņemt savā īpašumā.
4. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Kobronskansts nodošanu pilsētas pārvaldei un sanitārās situācijas uzlabošanu cietokšņa teritorijā. 1879. 2724.f., 1. apr., 843. l.
Lietā atrodas sarakste par Kobronskansts kanālu tīrīšanu un svaiga ūdens ievadīšanu.
5. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Kobronskansts teritorijas apbūvi. 1892–1911. 2724.f., 2. apr., 1164. l.
Lietā atrodas sarakste un plāni par teritorijas apbūvi pēc vaļņu nojaukšanas.

6. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Kobronskansts teritorijas izmantošanu. 1897. 2764.f., 2. apr., 354. l.
Lietā atrodas sarakste par Kobronskansts esplanādes daļas planēšanu.
7. Kobronskansts un tai pieguļošās teritorijas ģenerālpilns. 1901. 2724.f., 2. apr., 3208. l., 71. lp.
Shematisks plāns ar nocietinājumu kontūrām un elektriskā tramvaja līnijai nepieciešamā dambja novietni.
8. Kobronskansts un esplanādes situācijas plāns. 1902. 2724.f., 2. apr., 1164. l., 102. lp.
Attēlots teritorijas iedalījums gruntsgabalos un ielu tīkls.

IV. IELU TĪKLA VEIDOŠANĀS

Senākā Torņakalna satiksmes maģistrāle – Jelgavas (agrāk Vecā Jelgavas) iela, agrāk bija vecā Bauskas un Jelgavas ceļa sākums. Šeit veidojās viena no pirmajām apdzīvotajām vietām Pārdaugavā. Ielas galā Daugavas attekā – Kīleveina grāvī – ietecēja Mārupīte. Pie upes ietekas jau 13. gadsimtā bija uzcelts “Sarkanais tornis”, kuram blakus līdz 17. gadsimtam atradušās ūdensdzirnavas.

19. gadsimtā pirmajā pusē, lai izveidotu pasta ceļu no Vācijas zemēm caur Jelgavu uz Pēterburgu, tika nosprausta jauna, iztaisnota iela. Būvdarbi sākās 1830. gadā. Jauno taisno ceļu nosauca par Jelgavas šoseju (kopš 1935. gada Vienības gatve), nomaļus palikušo sākotnējo ceļa posmu – par Veco Jelgavas ielu. Par Torņakalna sabiedrisko centru gadsimtu mijā izveidojās Jelgavas šosejas sākuma posms ar Marijas, Sudmalu, Kapu (tag. Torņakalna) un M. Altonavas ielu labajā pusē, kreisajā pusē – ar Satiksmes un Vanagu ielu. Vecā Jelgavas iela 1937. gadā ieguva tagadējo nosaukumu – Jelgavas iela.

Pie senajiem Torņakalna satiksmes ceļiem pieskaitāmas arī Altonavas (tag. Ojāra Vācieša) un Marijas Sudmalu (tag. Friča Brīvzemnieka) ielas. Tās veda uz Pārdaugavas vēsturē kādreiz nozīmīgajām celtnēm – Marijas dzirnavām un 18. gadsimta beigās ierīkoto rīdzinieku izpriecu vietu – Altonas muižīņu. Par apbūvētām ielām senie ceļi pārtapa 19. gadsimta vidū.

1. Jelgavas ceļa karte no Daugavas līdz Dzirnavu kalna krogam 1695. 2909.f., 1. apr., 83. l.

Karti zīmējis Johans Abrams Ulrihs (Ulrich). Attēlota ceļa līnija un tai pieguļošā apkārtnē. Atzīmēti tilti, upes, grāvji un mājas ceļa tuvumā.

2. Torņakalna ceļa karte. 1817. 1390.f., 2. apr., 426. l., 25. lp.

Sastādījis pilsētas mērniesks Georgs Rinks (Rinck). Attēlota ceļa līnija posmā no Torņakalna grāvja līdz Bauskas ceļa atzaram, pie ceļa uzceltās ēkas un atzīmēti to īpašnieki.

3. Kobronskanstei pieguļošo trīs ceļu plāns. 19. gadsimta vidus. 2920.f., 1. apr., 894. l.

Attēlota Kobronskansts nocietinājumu līnija, vecais Jelgavas, Daugavgrīvas ceļš un jaunā Jelgavas ceļa līnija.

4. Ziņojums Rīgas pilsētas kases kolēģijai par Marijas dzirnavu ceļa remontu. 1850. 1390.f., 2. apr., 427. l., 2. lp.
Marijas dzirnavu ceļa braucamajai daļai jābūt 6 pēdas platai, bet kājnieku daļai – 2 pēdas platai. Dzirnavu nomniekam jāizbūvē 65 m garš posms. Dokumentam pievienota ceļa situācijas skice.
5. Kurzemes (tagad Mārupes) ielas situācijas plāns. 1901. 2724.f., 2. apr., 1460. l., 7. lp.
Attēlota iela un tai pieguļošie gruntsgabali.
6. Jaunās Jelgavas ielas iedzīvotāju lūgums Rīgas pilsētas valdei par ielas bruģēšanu. 1926. gada 23. septembris 2927.f., 4. apr., 569. l., 65. lp.
Lūdz valdes sēdēs izskatīt jautājumu par Jaunās Jelgavas ielas slikto stāvokli, iespējām tai izbūvēt bruģa klājumu un ietves.

Sk. vēl.:

1. Rīgas pilsētas kases kolēģijas dokumenti par Torņakalna ceļa būvi. 1814–1817. 1390.f., 2. apr., 426. l.
Lietā sarakste par ceļa būves nepieciešamību, līdzekļiem, zemju atsavināšanu u.c.
2. Jelgavas jaunā ceļa būves komisijas ziņojums. 1837. gada 6. novembris. 1390.f., 2. apr., 424. l., 124.–131. lp.
Komisija apsprieda no Kobronskansts līdz Kurzemes guberņas robežai būvējamā ceļa projektu un izstrādāja darba pamatnosacījumus.
3. Jelgavas šosejas uzrauga mājas celtniecības izmaksu tāme. 1841. 1390.f., 2. apr., 197. l., 17.–28. lp.
Sniegts projektētās ēkas raksturojums, darbu veidi, materiālu un darbaspēka cenas.
4. Rīgas pilsētas un patrimoniālā apgabala situācijas plāns. 1881. 2909.f., 1. apr., 788. l.
Attēlots pilsētas centrs un priekšpilsētas. Akcentēts ielu tīkls, kas savieno pilsētas centru ar nomalēm Redzama arī Rīgas–Jelgavas un Rīgas–Bolderājas dzelzceļa līnijas novietne.
5. Vējdzirnavu un Cepļa ielas iedzīvotāju lūgums Rīgas pilsētas valdei par šo ielu bruģēšanas nepieciešamību. 1883. 2724.f., 1. apr., 1975. l.
Ar lūgumu par ielas bruģēšanu Torņakalna iedzīvotāji pilsētas valdē griezušies jau vairākkārt. Lūdz beidzot veikt nepieciešamos pasākumus.
6. Olīvu ielas projektētā pagarinājuma uzmērojums. 1890. 2764.f., 2. apr. 705. l., 13. lp.
Attēlota jaunnospraustā iela un tai pieguļošie gruntsgabali.
7. Pilsētas mērnika R. Štegmaņa uzmērojums Bauskas ielas jaunā atzara izveidošanai Torņakalnā. 1891. 2764.f., 2. apr., 705. l., 7. lp.
Attēlota jaunnospraustā iela un tai pieguļošie gruntsgabali.
8. Rīgas pilsētas saimnieciskās komisijas dokumenti par Marijas dzirnavu (tagad Friča Brīvzemnieka) ielas labiekārtošanu. 1899–1915. 2764.f., 2. apr., 751. l.
Lietā atrodama informācija par Marijas dzirnavu (tagad Friča Brīvzemnieka) ielas paplašināšanu un papildus zemes iegādi, kas bija nepieciešama elektriskā ielu tramvaja līnijas izveidei.
9. Rīgas pilsētas valdes lēmums par Marijas dzirnavu (tagad Friča Brīvzemnieka) ielas paplašināšanu. 1899. gada 9. septembris. 2761.f., 2. apr., 751. l.
Sakarā ar elektriskā ielu tramvaja Torņakalna līnijas būvi nepieciešams paplašināt Marijas dzirnavu ielu. Šim nolūkam jāatpērk vairākas teritorijas no privātajiem gruntsgabaliem.
10. Kurzemes (tagad Mārupes) un Altonavas ielas iedzīvotāju lūgums par tilta celtniecību pāri Māras dīķim. 1901. gada 10. aprīlis. 2724.f., 2. apr., 1460. l., 1. lp.
Lūgums uzcelt tiltu pār Marijas dzirnavu dīķa daļu, kas ievērojami saīsinātu satiksmi ar Āgenskalnu.

11. Rīgas pilsētas valdes lieta par pilsētas nomaļu labiekārtošanu. 1926–1929. 2927.f., 4. apr., 569. l.

Lietā atrodami dokumenti par Jelgavas ielas labiekārtošanu.

V. APBŪVE

Senākā Torņakalna celtnē, par kuru saglabājušās laikabiedru atstātas vizuālas liecības, ir sarkanais sardzes tornis.

Vairums vēl šodien saglabājušos māju celtas pēc 1812. gada ugunsgrēka, kura laikā Pārdaugavā nodedzināja ap 700 ēku. Jaunās apbūves galvenos principus noteica 1814. gadā apstiprinātais "Celtņu izbūves projekts priekšpilsētās". Paraugfasāžu izmantošana jebkura rakstura privātajām koka un mūra jaunbūvēm tika ieviesta kā obligāta prasība, līdz ar to priekšpilsētu apbūvē panāca zināmu stilistisku vienveidību. Līdz 1819. gadam Pārdaugavā uzcēla ap 1000 mazstāvu koka savrupmāju.

Pilsētas nomalei raksturīgā apbūve izveidojās arī Torņakalnā. Pārsvārā tika celtas vienstāvu vai divstāvu ģimenes mājas un strādnieku īres nami, tikai vietām pie Māras diķa bija sastopamas arī krāšņas savrupmājas.

1. **Sarkanais sardzes tornis pie Mārupītes ietekas Daugavā. Izkopējums no N. Mollīna (Mollin) 1612. gadā Rīgā iespiestā H. Tūma (Thum) vara grebuma. J. Delves (Delves), 1963.**

Attēlota Daugavas kreisās puses krastmala pie Mārupītes ietekas un tur uzceltās ēkas. Centrā – sarkanais sardzes tornis.

2. **Sofijai Zenglei (Sengle) piederošais gruntsgabals Torņakalnā, pol. Nr. 72, 73. 1814. 1390.f., 1. apr., 32. l.**

Gruntsgabals veidojies, paplašinot apbūvējamo teritoriju Kobronskansts apkārtnē. Sofija Sengle, dzim. Beile (Sengle, geb. Beile) to 1813. gadā nopirkusi no krodzinieka Mihaela Berga (Berg).

3. **Projekts Nikifora Dementjeva dzīvojamās mājas Torņakalnā, pol. Nr. 45 celtniecībai. 1818. 1390.f., 2. apr. 311. l., 23. lp.**

Projektu izstrādājis guberņas arhitekts Špacīrs (Spazier), attēlotas celtnes fasādes.

4. **Situācijas plāns F. Andreasa zemes gabalam Torņakalnā. 1852. 2909.f., 1. apr., 960. l.**

Īpašums atradies pie vecā Jelgavas ceļa, pol. Nr. 58; tas bijis 1849 1/2 kvadrātasi liels. Gruntsgabala daļā pie ceļa veidots pagalms, ko ieskauj piecas ēkas, aizmugurē plešas parks un apstādījumi.

5. **Jelgavas priekšpilsētas trešā iecirkņa (Torņakalna) ēku novērtēšanas protokoli 1863. 1390.f., 3. apr., 52. l.**

Kārtots pēc pol. Nr. Atzīmēti īpašnieki, ēkas stāvoklis, dots gruntsgabalā esošo celtnu novērtējums.

6. **H. Hofmaņa mantiniekiem piederošā nama Marijas dzirnavu ielā (tag. Friča Brīvzemnieka) Nr. 54/56 pārbūves projekts. 1905. 2764.f., 2. apr., 751. l.**

Sakarā ar Marijas dzirnavu ielas paplašināšanu jāpārveido mājas galvenā ieeja: jānojauc esošā veranda, jāuzceļ vaļējas betona kāpnes, jāizveido dubultas ieejas durvis.

7. J. Vīksnas lūgums Rīgas pilsētas būvinspekcijai par viņam piederošās ēkas Garozas ielā 2b nojaukšanu. 1929. gada 26. marts. 2874.f., 1. apr., 3384. l., 283. lp.

Ēka bija ļoti sliktā stāvoklī, neremontējama un apdraudēja apkārtējo ēku un cilvēku drošību, tādēļ īpašnieks lūdza būvvaldes atļauju tās nojaukšanai.

Sk. vēl.:

1. Pilsētas revidentu ziņojumi par Rīgas 3. priekšpilsētas Torņakalna un Grāvmuižas gruntsgabalu uzmērīšanu un apbūvi. 1699–1848. 1390.f., 2. apr., 352. l.
Lietā atrodas teritorijas gruntsgabalu saraksti, uzmērījumi un novērtējumi.
2. Torņakalna gruntsgabalu un to īpašnieku saraksts. 1765. 1390.f., 2. apr., 302. l., 20. lp.
Nosaukti īpašnieki un norādīta zemesgabala vērtība.
3. Rīgas priekšpilsētu gruntsgabalu uzmērījumi. 1813. 1390.f., 1. apr., 32. l.
Pildot Krievijas valdības rīkojumu, Rīgas pilsētas mērnieks Kristians Heinrihs Rēss (Rehs) 1813. gadā veica priekšpilsētu gruntsgabalu uzmērīšanu. Tās mērķis bija apzināt situāciju pēc 1812. gada ugunsgrēka un dot informāciju jaunajai priekšpilsētu apbūves koncepcijai.
4. Uzmērījums Johanas Terēzes Šeibes (Scheibe) gruntsgabalam Torņakalnā, pie Jelgavas šosejas, pol. Nr. 83, 120. 1856. 1390.f., 2. apr., 308. l, 182. lp.
No pilsētas nomātais gruntsgabals ir 852 2/4 kvadrāttrūti liels, attēlotas tā robežas un uzcelto ēku situācija.
5. Nekustamo īpašumu novērtēšanas protokoli. Priekšpilsētas. 1880., 1881., 1882., 1884., 1885., 1886. 2775.f., 3. apr., 26., 32., 34., 38., 40., 42. l.
Lietā atrodas ziņas par Torņakalna īpašniekiem, īpašumiem un to vērtību. Sniegts katras ēkas konspektīvs raksturojums.
6. K. Šmita cementfabrikas un eļļas dzirnavu Jelgavas ielā 43 novērtēšanas protokols. 1886. 2775.f., 3. apr., 42. l., 428. lp.
Īpašums sastāv no desmit koka un trim mūra dzīvojamām ēkām, četrām fabrikas celtnēm un mūra smēdes un noliktavām. Sniegts katras celtnes novērtējums rubļos.
7. Ivana Pukova (Пукое) īpašuma Jelgavas ielā 175 novērtēšanas protokols. 1886. 2775.f., 3. apr., 42. l., 449. lp.
Gruntsgabalā atradās mūra dzīvojamā māja un koka stallis.

VI. IEDZĪVOTĀJI

Agrākajos gadsimtos Torņakalna iedzīvotāji bija sagrupējušies atsevišķos ciemos. Vecākais no tiem – ciems pie torņa – kā apliecina nosaukums, atradās Sarkanā sardzes torņa apkaimē Bauskas un Jelgavas ceļa sākumā un aizņēma teritoriju pie tagadējās Vēja ielas. Teritorija bija samērā blīvi apdzīvota. 1683. gadā te bija ap 20 māju, 1688. gadā – 86 gruntsgabali, 1699. gadā – 29 mājas, bet 1778. gadā – 116 gruntsgabali, 1788. gadā – 73 dzīvojamās mājas, no kurām 38 nelielas koka mājiņas bija uzcēluši Rīgas brīvie latvieši – amatnieki,

zvejnieki, pārcēlāji u.t.t. Divas mājas piederēja pilsētai. 1795. gadā Torņakalnā reģistrēti 662 iedzīvotāji. No visiem Torņakalnā dzīvojošajiem vīriešiem tikai divi bija III ģildes tirgotāji, pavisam ar tirdzniecību nodarbojās 16 iedzīvotāji. Galvenais iedzīvotāju amats bija pārcēlāji, kas atbraukušos ceļotājus ar mantām un zemniekus ar lauksaimniecības precēm no Bieķensalas, kur nokļuva pār Mastu jeb Torņa grāvja tiltu, laivās pārcēla uz Daugavas otro krastu. Ciems aizņēma arī tuvējo pakalnu, t.s. Pusjaka kalnu.

Nosaukums "Torņakalns" kartēs parādās tikai 18. gadsimtā, un to vispirms attiecināja uz apdzīvoto vietu ap tagadējo Jelgavas ielu un Bauskas ielas sākumu.

1. Pusjaka kalna gruntsgabalu plāns. 1699. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Attēlotas gruntsgabalu robežas un uzcelto ēku situācija, minēti nomnieku uzvārdi. Iezīmēts arī gruntsgabals, kurā uzcelta skola.

2. Torņakalna zemes nodokļu maksātāju grāmata. 1734–1777. 1390.f., 4. apr., 663. l., 53. lp.

Uzskaitīti Torņakalna iedzīvotāji, kuri izmatoja pilsētas gruntsgabalus un maksāja par tiem zemes nomas naudu. Minēts katra gruntsgabala nomnieka vārds, nomas iemaksas termiņš un apmēri.

3. Janam Dālenam iemērītais gruntsgabals Torņakalnā. 1737. 1390.f., 2. apr., 352. l., 19. lp.

Gruntsgabals bijis 776 kvadrātpēdas liels, tuvumā iezīmēta arī Dālenam piederošās dzīvojamās mājas novietne.

4. Johana Naringa atraitnei iemērītais gruntsgabals Torņakalnā. 1729. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Gruntsgabals atradies izpostītās Kobronskanstes tuvumā, tā lielums 383 kvadrātrūtis. Plānā iezīmēta arī robeža ar kaimiņa – Matīsa Kazaka – grunti. Plānu izgatavojis mērnieks G. Rozenbergs (Rosenberg).

5. Torņakalna gruntsgabali. 1730. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Attēloti vairāki gruntsgabali vecā Jelgavas ceļa tuvumā: Matīsa Kazaka, Albrehta Baltemaizes, Hansa Brēmera, Martina Dumpes, Anša Kazaka u.c.

6. Hinriham Melbārdim un Jakobam Peikstam iemērītie pļavu gabali. 1744. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Plānu izgatavojis mērnieks Buhholcs (Buchholtz). Uzmērīta t.s. Putersala (Puttersholm) un nospraustas minēto zemes gabalu robežas.

7. Trešās (Jelgavas) priekšpilsētas iedzīvotāju revīziju saraksti. 1782. 1394.f., 1. apr., 1287^a l.

Lietā atrodas arī Torņakalna iedzīvotāju uzskaitījums. 36.–55. lp. Minēti īpašnieki, viņa ģimenes locekļi un mājā dzīvojošie kalpotāji.

8. Kolēģijas padomnieka fon Štackelberga sievas, dzim. fon Patkulas (*Stackelberg, geb. von Patkul*) nomas līgums ar tirgotāju Johanu Kristofu Veirihu (*Weirich*). 1794. 749.f., 6. apr., 1953. l.

Štackelberga kundze iznomā Torņakalna Ciberta (Zibberts) vai Puisaka (Puysacks) mājas.

9. Trešās priekšpilsētas grunts un ēku īpašnieku saraksti. 1834. 1390.f., 2. apr., 349. l.

Kārtots pēc ēku policijas numuriem. Minēts īpašnieka vārds, uzvārds un viņam piederošā gruntsgabala platības lielums.

Sk. vēl:

1. Mērnieku ziņojumi par iemērītajiem Torņakalna gruntsgabaliem. 1720. 1390.f., 2. apr., 352. l., 3. lp.

Minēta gruntsgabalu platība un nomnieku uzvārdi.

2. Albrehtam Baltemaizem iemērītais gruntsgabals Torņakalnā. 1737. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Gruntsgabals atradies pie vecā Jelgavas ceļa. Tā lielums – 1630 kvadrātrūtis.

3. Pēterim Krūmiņam un Johanam Gailim iemērītie pļavu un dārzu gabali. 1744. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Plānu izgatavojis pilsētas mērnieks Buhholcs. Uzmērīta daļa no t.s. Putersalas (Puttersholm), kur nospraustas minēto zemes gabalu robežas.

4. Rīgas rātes kancelejas lieta par priekšpilsētu īpašumiem. 1794–1796. 749.f., 6. apr., 1953. l.

Lietā atrodas priekšpilsētu īpašumu pirkšanas, pārdošanas un mantošanas līgumi.

5. Trešās (Jelgavas) priekšpilsētas iedzīvotāju revīziju saraksti. 1795. 1394.f., 1. apr., 1292. l.

Lietā atrodas arī Torņakalna un Marijas dzirnavu iedzīvotāju uzskaitījums. 56.–75. lp. Minēts mājas īpašnieks, viņa ģimenes locekļi un mājā dzīvojošie kalpotāji.

6. Rīgas priekšpilsētu iedzīvotāju saraksti. 18. gadsimts. 1390.f., 4. apr., 1142. l., 40.–43. lp.

Kārtots atbilstoši priekšpilsētu sadalījumam, iedzīvotāju slāņiem un māju pol. Nr. Kobronskanstes teritorijā, mājā Nr. 17. dzīvo pārcēlājs Simons Ranke, Nr. 6 un 7 – pārcēlājs Jakobs Reņģite.

7. Torņakalna iedzīvotāja, pārcēlāja Martina Kazaka, mantojuma dališanas akts. 1807. 1380.f., 1. apr., 4905. l., 15.–20. lp.

Mirušā vīra mantojums tiek dalīts starp atraitni Elizabeti Kazaku, dzim. Ozoliņu un viņas bērniem – nepilngadīgo Gothardu Kazaku, līģeri Simonu Kazaku, pārcēlāju Pēteri Kazaku, pārcēlāju Mihelu Kazaku un znotiem – līģeri Heinrihu Dālu un kaņepju svērāju Martinu Slāvu.

8. Karlam Ludvikam Štarkam (*Starck*) iemērītais gruntsgabals Torņakalnā. 1808. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Pie Jelgavas ceļa novietoto pilsētas gruntsgabalu īpašnieks sāka izmantot 1805. gadā. Attēlotas gruntsgabala robežas un ēku situācija.

9. 1812. gada ugunsgrēkā izdegušo Torņakalna gruntsgabalu plāns. 1814. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

Attēlotas gruntsgabalu robežas pirms ugunsgrēka un jaunais pārplānojums. Minēti gruntsgabalu izmantotāju uzvārdi.

10. Dītriham Heinriham Sadovskim (*Sadowsky*) iemērītais gruntsgabals. 1817. 1390.f., 2. apr., 352. l., 2. lp.

No pilsētas nomātais gruntsgabals atradies Torņakalnā pie Altonas ceļa. Tā lielums – 208 kvadrātrūtis.

11. Rīgas pilsētas trešās (Jelgavas) priekšpilsētas īpašumu taksācijas grāmata. 1863. 1390.f., 3. apr., 49. l.

Grāmatā atrodas taksācijas protokoli arī par īpašumiem Torņakalnā un Grāvju muižā. Minēti īpašnieku vārdi, adrese (ielas nosaukums, pol. Nr.), sniegts ēku raksturojums un noteikta to vērtība.

VII. SAIMNIECISKĀ ROSĪBA

Viena no pirmajām Torņakalna manufaktūrām bija Rīgas pilsētas ķieģeļnīca bijušās Kobrona skanstē teritorijā, kura sāka darboties 18. gadsimta sākumā. Tā ražoja ķieģeļus galvenokārt pilsētas sabiedrisko ēku būvei. Rīgas pilsēta uzņēmumu parasti iznomāja. Tiešo ražošanas darbu ceplī vadīja meistars, kura vadībā strādāja ķieģeļu veidotāji, apdedzinātāji un palīgstrādnieki.

Darba sezona ķieģeļnīcā sākās maijā un beidzās novembrī, taču pilnībā darbi nekad netika pārtraukti, jo ziemā notika gatavošanās nākamajai sezonai. Ķieģeļnīca Kobrona skanstē bija samēra liels manufaktūras tipa uzņēmums. 18. gadsimta 2. pusē te bija divi šķūņi jēlķieģeļu žāvēšanai, liela ķieģeļu apdedzināmā krāsns, ķieģeļnīcas meistara māja un neliela sardzes mājiņa. Lielajā ķieģeļu apdedzināšanas krāsnī 18. gadsimta 30.–60. gados varēja apdedzināt 38 000–45 000 ķieģeļu.

Pildot Torņakalna iedzīvotāju vairākkārtējus lūgumus, 1912. gadā atvēra vietējo tirgu. Laukumu izklāja ar bruģi un uzcēla nelielu administrācijas ēku. Pirmā pasaules kara gados teritoriju izpostīja un tirgu slēdza. Darbība atjaunojās 1927. gadā.

1. Rīgas pilsētas līgums ar Denisu Vasiļjevu (*Васильев*) un Vasiliju Sedovu (*Седов*) par ķieģeļcepla iekārtošanu Kobronskanstes teritorijā. 1728. gada 1. decembris. 1390. f., 2. apr., 204. l., 46. lp.

Līgums noslēgts uz trim gadiem. Nomniekiem ceplis jāiekārto, nomas laikā viņi saņem ienākumus no ķieģeļu pārdošanas. Tiek noteikti ražojamo ķieģeļu izmēri un galvenie kvalitātes rādītāji.

2. Denisa Vasiļjeva un Vasilija Sedova atskaite par Kobronskanstes teritorijā iekārtotās ķieģeļnīcas darbību. 1729. gada 3. septembris. 1390. f., 2. apr., 204. l., 46. lp.

Nepilna gada laikā ķieģeļnīcā apdedzināts 21 tūkstotis ķieģeļu, par šo produkciju saņemti 58 rbļ. 60 kapeikas.

3. Kvītis par pilsētas kases gada izdevumiem pilsētas ķieģeļu cepla uzturēšanā. 1735. 1390. f., 4. apr., 1458. l., 1368.–1396. lp.

Dokuments sniedz informāciju par ķieģeļu cepla remontiem, ķieģeļu transportu, meistariem, algām, u.c.

4. Izkopējums no Jelgavas jaunā ceļa plāna ar ķieģeļu cepla novietni. 1764. 2909. f., 1. apr., 85. l.

Kartē attēlota jaunā Jelgavas ceļa trase no Daugavas līdz Pastmeistara muižiņai. Iezīmētas ceļam pieguļošās ēkas, arī pilsētas ķieģeļnīca, un norādīti posmi, kuru būvei nepieciešami lielāki līdzekļi.

5. Daļa no Rīgas pilsētas ķieģeļnīcas. 1796. *Reprodukcija no Kr. Broces darba "Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Müntzen, Wappen etc." VI. sējuma, Nr. 180.*

Attēlota kādreizējās Kobronskanstes teritorijā uzceltā pilsētas ķieģeļnīcas ēkas.

6. Rīgas Tirdzniecības un amatniecības komisijas lēmums atļaut Ferdinandam Rihteram (*Richter*) atvērt krāsu dzirnavas Vēja ielā 4. 1909. gada 1. maijs. 2724. f., 2. apr., 3048. l., 139. lp.

Tā kā pret šādu pasākumu ne pilsētas celtniecības komitejai, ne arī kaimiņiem iebildumu nebija, atļauja tika dota. Iebildumus izsauca naftas dzinēja pielietojums, jo apkārtnē bija bieži apdzīvota.

7. Rīgas Domes ziņojums par tirgus atvēršanu Torņakalnā. 1912. 2724. f., 2. apr., 2370. l.

Pēc vairākkārtējiem iedzīvotāju lūgumiem Dome pieņēma lēmumu par tirgus iekārtošanu Torņakalnā.

8. Torņakalna tirgus situācijas plāns. 1914. 2763. f., 2. apr., 2239. l.

Plānā atzīmētas tirgus laukuma robežas un tirgošanās vietu novietne.

9. Rīgas pilsētas valdes Tirdzniecības nodaļas ziņojums par Torņakalna tirgus atvēršanu. 1925. 2927. f., 4. apr., 1045. l.

Tirdzniecības nodaļa paziņo, ka 1926. gada budžeta projektā paredzēti līdzekļi Torņakalna tirgus atjaunošanai, atvēršana plānota vasaras sākumā.

Sk. vēl:

1. Rīgas Tirdzniecības un amatniecības komisijas lēmums atļaut Kastanam Lobanovskim iekārtot glazūras ražotni Jelgavas ielā 17. 1901. gada 9. februāris. 2724. f., 2. apr., 3032. l., 209. lp.
Atļauj iekārtot glazūras ražotni, ja tās darbība netraucēs kaimiņiem un tiks ievēroti visi sanitārie noteikumi.

2. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par tirgus atklāšanu Torņakalnā. 1908.–1917. 2724. f., 1. apr., 2370. l.

Lietā atrodas vairāki Torņakalna iedzīvotāju lūgumi pilsētas valdei par tirgus atvēršanu Torņakalnā.

3. Torņakalna iedzīvotāju lūgums par tirgus izveidošanu. 1908. gada 5. novembris. 2724. f., 1. apr., 2370. l.

Pilsētas valdei adresēto lūgumu par tirgus atvēršanu Torņakalnā parakstījuši vairāk nekā 400 iedzīvotāju. Pēc viņu domām regulāra braukšana uz Āgenskalna vai Bišu muižas tirgu ir pārāk neērta un dārga.

4. Rīgas Celtniecības komisijas ziņojums par nepieciešamajiem līdzekļiem tirgus laukuma iekārtošanai

Torņakalnā. 1912. gada 10. aprīlis. 2724. f., 1. apr., 2370. l.

Lai paredzēto tirgus laukumu Telts ielā izklātu ar bruģi, uzceltu tirgus administrācijas māju un ierīkotu ūdensvadu, nepieciešami 10 200 rbļ. sudrabā.

5. Rīgas Domes ziņojums par tirgus atvēršanu Torņakalnā. 1912. gada septembris. 2724. f., 1. apr., 2370. l.

Rīgas Domes lēmums paredz Torņakalna labiekārtošanas un vietējo iedzīvotāju ērtību nodrošināšanas labad iekārtot tirgu Torņakalnā, Telts ielā. Šim nolūkam no pilsētas līdzekļiem atvēlēti 7450 rbļ. sudrabā.

6. Rīgas Tirdzniecības un amatniecības komisijas lieta par Torņakalna tirgu. 1914. 2763. f., 2. apr., 2239. l.

Lietā ir informācija par tirgus laukuma paplašināšanu un labiekārtošanu, piedāvāto preču sortimentu, kā arī tirgus vietu situācijas plāns.

7. Rīgas pilsētas valdes un Tirdzniecības komisijas sēžu protokoli par Torņakalna tirgus sagrupēšanas plānu. 1924–1935. 3029. f., 1. apr., 35. l.

Lietā atrodas rīkojumi par tirgus vietām. Dokumenti sniedz informāciju par tirgotāju skaitu un preču sortimentu.

8. **Torņakalna tirgus nedēļas nomnieku grāmata. 1927. 3029.f., 1. apr., 236. l.**
Lietā var gūt informāciju par tirgotāju skaitu, preču sortimentu un tirgošanās vietu nomas lielumu.
9. **Torņakalna tirgus nedēļas nomnieku grāmata. 1928. 3029.f., 1. apr., 237. l.**
Lietā var gūt informāciju par tirgotāju skaitu, preču sortimentu un tirgošanās vietu nomas lielumu.
10. **Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Torņakalna tirgu. 1929. 2927.f., 4. apr., 1083. l.**
Lietā atrodas ziņojums par ugunsgrēku tirgus malkas šķūnī.
11. **Torņakalna tirgus tirgotāju saraksts. 1935. 3029.f., 1. apr., 35. l., 2. lp.**
Tirgotāji grupēti pēc pārdodamo preču grupām, minēts vārds un uzvārds.

VIII. SABIEDRISKĀ TRANSPORTA TĪKLA VEIDOŠANĀS

1868. gadā cauri Torņakalna teritorijai izbūvēja Rīgas–Jelgavas, bet 1873. gadā – Rīgas–Tukuma dzelzceļa līnijas. Pasažieru ērtību nodrošināšanai 2,7 km no Rīgas Centrālās dzelzceļa stacijas vilciena pieturvietu izveidoja arī Torņakalnā, kas tapa par nozīmīgu Torņakalna satiksmes mezglu.

Kopš 1880. gada Torņakalna iedzīvotāji satiksmei varēja izmantot arī omnibusu, kas kursēja pa maršrutu Plosta tilta gals Akmeņu ielā–Torņakalns–Ķīpsala–Šmita cementa fabrika Ilguciemā.

20. gadsimta sākumā Torņakalnā izbūvēja pirmo Pārdaugavas tramvaju līniju. Darbus veica Rīgas tramvaju akciju sabiedrība, ar kuru 1900. gada 28. aprīlī pilsētas valde noslēdza īpašu līgumu. Posms no Šoneru ielas (tag. Uzvaras bulvāris) stūra un Raņķa dambja līdz Altonavas ielai tika nodots ekspluatācijā 1903. gada 6. jūlijā, no Altonavas ielas līdz Nometņu ielai 5. oktobrī, bet atlikusī daļa – līdz bērnu slimnīcai – 9. novembrī. Līnijas kopgarums bija 3825 m. Vienlaicīgi izbūvēja arī Torņakalna tramvaju depo un tā pievadceļu. Šeit uzcēla vagonu halli, dzīvojamo māju kantorim un depo priekšnieka un sargu dzīvokļiem, kā arī vietējo katla māju. Tā kā Torņakalnā nebija centralizēta ūdensvada, depo vajadzībām tika izveidota arī sava ūdensapgādes sistēma.

1. **Rīgas tramvaju akciju sabiedrības statūti. Rīga, 1900. 2724.f., 2. apr., 3213. l., 230.–262. lp.**
Statūti apstiprināti ar Krievijas ķeizara Nikolaja II 1900. gada 3. jūlija pavēli. Iespiesti vācu un krievu valodā. Statūtos noteikti biedrības mērķi, akcionāru tiesības un pienākumi, līdzekļu ieguve un izmantošana, darbības un likvidācijas principi.
2. **Rīgas tramvaju vagona projekts. 1901. 2724.f., 2. apr., 3208. l., 170. lp.**
Projektā attēlotas vagona fasādes un griezumī.
3. **Rīgas elektrisko tramvaju konduktoru un mašīnistu darba instrukcija. Rīga, 1901. 2724.f., 2. apr., 3208. l., 239. lp.**
Iespieddarbs vācu un krievu valodā.

4. Rīgas elektriskais tramvajs. 20. gadsimta sākuma foto. *Atklātne.*
5. Rīgas elektriskā tramvaja konduktori ziemas, rudens un vasaras formastērpos. 1901. *Atklātne.*
Atklātnei izmantots Hebenspergera un Ko fotodarbnīcas uzņēmums.
6. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības atskaite par 1903. gada darbību. 2724.f., 2. apr., 3214. l., 35.–51. lp.
Iespieddarbs. Sniegta informācija par tramvaja līniju būves gaitu Rīgā, izdevumiem, ienākumiem.
7. Rīgas elektrisko tramvaju tarifs. 1903. 2724.f., 2. apr., 3215. l.
Noteiktas tramvaja viena braucienu, kā arī abonementa gada un mēneša kartes cenas. Viens brauciens bez izkāpšanas pirmajā klasē maksāja 5. kap., 2. klasē – 3 kap.
8. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības ziņojums pilsētas valdei par tramvaju līnijas Šonera iela (tagad Uzvaras bulvāris)–Ārmitsteda bērnu slimnīca būvdarbu pabeigšanu. 1903. gada 2. oktobris. 2724.f., 2. apr., 3216. l., 22. lp.
Ziņojums, ka līdz 1903. gada 3. oktobrim būvdarbi minētajā posmā būs pabeigti.
9. Tramvaja līnijas Šonera iela (tagad Uzvaras bulvāris)– Ārmitsteda bērnu slimnīca pieturvietu shēma. 1903. 2724.f., 2. apr., 3216. l., 44. lp.
Minētajā posmā plānotas 15 pieturvietas.
10. Rīgas elektriskā ielu tramvaja līniju shēma. 1910. 2724.f., 2. apr., 3222. l., 285. lp.
Rīgas kartē ar sarkanu līniju iezīmētas elektriskā tramvaja līnijas: no pilsētas centra pāri pontona tiltam uz Torņakalnu un tālāk gar bērnu slimnīcu uz Bišu muižu; no Pontonu tilta pa Slokas ielu līdz Ilguciema tirgum, kā arī visas darbojošās un projektētās līnijas Daugavas labā krasta teritorijā.
11. Rīgas elektriskā ielu tramvaja kursēšanas grafiks. 1913. 2724.f., 2. apr., 3215. l., 336. lp.
Minēti visi tramvaja maršruti, kursēšanas grafiks darba dienās un svētkos un brīvdienās.

Sk. vēl:

1. Rīgas pilsētas un priekšpilsētu situācijas plāns ar zirgu ielu dzelzceļa un ierīkojamā elektriskā ielu dzelzceļa līnijām. 19. gadsimts. 2909.f., 1. apr., 839. l.
Plānā ar melnu svītru atzīmētas esošās zirgu ielu dzelzceļa līnijas, bet ar sarkanu – iecerētās elektriskā ielu dzelzceļa līnijas.
2. Rīgas–Daugavpils dzelzceļa sabiedrības raksts pilsētas valdei par Torņakalna stacijas dambja būves nepieciešamību. 1890. gada 18. decembris. 2724.f., 2. apr., 2747. l., 1. lp.
Torņakalna stacijas teritorijas paplašināšanai un dambja būvei nepieciešams tai pievienot blakus esošos gruntsgabalus. Tā kā dambja būvē ieinteresēti visi pilsētas iedzīvotāji, dzelzceļa sabiedrība cer uz pilsētas varas vīru izpratni un labvēlīgu jautājuma risinājumu.
3. Torņakalna stacijas projektētās paplašinātās teritorijas un aizsargdambja situācijas plāns. 1890. 2724.f., 2. apr., 2747. l.

Attēlotas stacijas teritorijas esošās un projektētās robežas, sliežu ceļu un ēku novietne. Iezīmēta arī projektētā Torņakalna stacijas pasažieru uzgaidāmās ēkas atrašanās vieta.

4. Rīgas pilsētas valdes lieta par Torņakalna stacijas dambja būvi. 1890. 2724. f., 2. apr., 2747. l.
Torņakalna stacijas teritorijas paplašināšanas pasākumu gaitā pilsētas valde kopā ar Rīgas–Daugavpils dzelzceļa akciju sabiedrību stacijas aizsargāšanai no pavasara plūdu ūdeņiem nolēma būvēt dambi. Lietā atrodas sarakste starp ieinteresētajām organizācijām, kā arī Torņakalna stacijas teritorijas pārbūves projekts.
5. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības atskaite par 1901. gada darbu. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 358.–359. lp.
Iespieddarbs. Sniegta informācija par tramvaja līniju būves gaitu Rīgā, izdevumiem, ienākumiem.
6. Rīgas Domes speciālās komisijas sēdes protokols par ielu tramvaja būvi uz Torņakalnu. 1902. gada 24. jūlijs. 2724. f., 2. apr., 1164. l., 59. lp.
Komisijā tika apspriests jautājums par dambja celtniecību Kobronskanstes esplanādē, uz kura varētu izbūvēt ielu tramvaja slīdes.
7. Rīgas valdes sēdes lēmums par elektriskā tramvaja līnijas būves turpināšanu caur Kobronskanstes esplanādi. 1902. gada 1. augusts. 2724. f., 2. apr., 3211 l., 67. lp.
Sēdē tika izskatīts Kobronskanstes esplanādes dambja celtniecības tālākais projekts un tika pieņemts lēmums lūgt Rīgas Inženieru komandas un Galvenās kara inženieru pārvaldes atļauju par ielu tramvaju pagaidu satiksmes atklāšanu jau izbūvētajā posmā.
8. Rīgas Celtniecības komisijas ziņojums pilsētas valdei par projektu dokumentāciju ielu tramvaja būvei uz Torņakalnu. 1902. gada 16. augusts. 2724. f., 2. apr., 1164. l., 62. lp.
Rīgas celtniecības komisija saņēmusi un akceptējusi Rīgas tramvaju akcionāru biedrības izstrādāto Torņakalna tramvaja līnijas projektu dokumentāciju.
9. Torņakalna elektriskā tramvaja līnijas izbūves apraksts. 1902. gada 16. augusts. 2724. f., 2. apr., 1164. l., 63. lp.
Līniju paredzēts izbūvēt no pilsētas centra, pāri pontonu tiltam, cauri Kobronskanstes esplanādei uz Torņakalnu līdz Altonavas ielai. Aprakstā sniegts būves tehniskais risinājums.
10. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības ziņojums Rīgas pilsētas valdei par Torņakalna līnijas pirmā posma izmēģinājuma sekmīgu pabeigšanu. 1902. gada 19. augusts. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 84. lp.
Izmēģinājuma brauciens veikts pāri Pontonu tiltam un pa Šoneru ielu (tagad Uzvaras bulvāris). Tas bijis sekmīgs, tādēļ lūgts Rīgas pilsētas valdei nozīmēt oficiālā izmēģinājuma brauciena datumu.
11. Situācijas plāns ielu tramvaja līnijas vajadzībām izveidojamajām ielām cauri pilsētas ganībām. 1902. 2724. f., 2. apr., 1164. l., 66. lp.
Paredzēts izbūvēt jaunu ielu, kas savienotu Pontonu tiltu ar Altonavas ielu un Hermaņa ielu.
12. Situācijas plāns elektriskā tramvaja līnijas būvei pa Marijas dzirnavu ielu. 1902. gada 23. oktobris. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 174. lp.
Attēlots Marijas dzirnavu ielas (tag. Friča Brīvzemnieka iela) sākuma posms, iezīmēti arī ielai pieguļošie gruntsgabali, ēkas un norādīti īpašnieku uzvārdi.
13. Vidzemes guberņas valdes atļauja Torņakalna līnijas ielu tramvaja pagaidu darbības uzsākšanai. 1902. gada 13. decembris. 2724. f., 2. apr., 1164. l., 94. lp.
Guberņas valde atļauj atklāt pagaidu satiksmi pa jaunuzcelto dambi. Līdz pilnīgai darbu pabeigšanai vēl vairākos posmos jāveic ceļa planēšana.
14. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības atskaite par 1902. gada darbu. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 322.–325. lp.
Iespieddarbs. Sniegta informācija par tramvaja līniju būves gaitu Rīgā, izdevumiem, ienākumiem.
15. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības ziņojums Rīgas pilsētas valdei par Torņakalna līnijas pagarināšanu līdz Ārmitsteda bērnu slimnīcai. 1903. gada 25. jūlijs. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 367. lp.
Akciju sabiedrība ziņoja, ka pēc dažām nedēļām būs pabeigta tramvaja līnijas būve līdz Torņakalna pareizticīgo kapsētai, un lūdza piekrišanu tālākai būvei līdz Ārmitsteda bērnu slimnīcai.
16. Rīgas tramvaju akciju sabiedrības ziņojums Rīgas pilsētas valdei par vagonu uzrakstiem Torņakalna līnijai. 1903. gada 4. septembris. 2724. f., 2. apr., 3211. l., 387. lp.
Uz tramvaju vagoniem jābūt uzrakstiem, kas norāda kursēšanas maršrutu un galapunktus.

17. Rīgas Celtniecības komitejas ziņojums pilsētas valdei pāri dzelzceļa pārvada būves pabeigšanu pāri Marijas dzirnavu ielai. 1903. gada septembris. 2724. f., 2. apr., 3216. l., 14. lp.
Komisijas slēdziens par kvalitatīvu būvdarbu izpildi.
18. Rīgas pilsētas valdes lieta par elektriskā ielu tramvaja iekārtošanu pāri pontonu tiltam un Pārdaugavā. 1905–1915. 2724. f., 2. apr., 3224. l.
Lietā atrodama informācija par ielu tramvaja līniju projektēšanas un būvdarbu gaitu: Torņakalna, Āgenskalna un Bišu muižas līnijas būvi.
19. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par elektrisko tramvaju kustību pilsētā. 1919. 2927. f., 4. apr., 1223. l.
Lietā atrodas Rīgas tramvaju akciju sabiedrības un pilsētas valdes sarakste par nepieciešamo kredītu piešķiršanu.
20. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Rīgas Tramvaju akciju sabiedrību. 1919–1921. 2927. f., 4. apr., 982. l.
Lietā atrodama informācija par tramvaju darbības atjaunošanu, biļešu cenām, brīvbiļešu izsniegšanu u.c.
21. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Torņakalna ielu tramvaja līniju. 1920–1922. 2927. f., 4. apr., 1009. l.
Lietā atrodama informācija par Torņakalna tramvaja līnijas atjaunošanu un nepieciešamajiem kredītiem.
22. Rīgas pilsētas valdes lieta par zirgu dzelzceļa satiksmi. 1920–1924. 2927. f., 4. apr., 879. l.
Tā kā Pārdaugavā pēc Bermontiēšu uzbrukuma bija traucēta elektrības padeve, satiksmes nodrošināšanai starp tilta galu un Torņakalnu iekārtoja zirgu tramvaja līniju. Lietā atrodas sarakste par šīs līnijas darbību un izmaksām.
23. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par pilsētas tramvajiem. 1921–1923. 2927. f., 4. apr., 983. l.
Lietā atrodama informācija par tramvaju līniju būvi un tramvaju darbības atjaunošanu.
24. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Rīgas ielu dzelzceļa uzņēmuma pārņemšanu pilsētas rīcībā. 1930–1931. 2927. f., 1. apr., 1637. l.
Lietā atrodama informācija par tramvaju parka un līniju stāvokli un pilsētas valdes pasākumiem pilsētas sakaru darbības uzlabošanā.
25. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par ielu dzelzceļa darbinieku atalgošanu, pārcelšanu, atbrīvošanu no darba u.c. 1931–1932. 2927. f., 1. apr., 1639. l.
Lietā atrodama informācija par tramvaju parka personālsastāvu un algām.
26. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Rīgas ielu dzelzceļa uzņēmuma pārņemšanu pilsētas rīcībā. 1932–1937. 2927. f., 1. apr., 1638. l.
Lietā atrodama informācija par tramvaju parka un līniju stāvokli un pilsētas valdes pasākumiem pilsētas satiksmes uzlabošanā.

IX. ĀRMITSTEDA SLIMNĪCA

Ļoti nepieciešamās bērnu slimnīcas būvei materiālo stimulu deva ilggadīgā Rīgas galvas Džeimsa Ārmitsteda 1879. gadā sastādītais testaments, ar kuru viņš pilsētai novēlēja 200 000 rbļ. lielu kapitālu. Tika izveidota slimnīcas izveidošanas komisija, kas 1893. gadā izsludināja jauncelāmās būves projektu konkursu, taču neviens no iesniegtajiem plāniem pilnībā neatbilda izvirzītajām prasībām. Projekta galīgo variantu izstrādāja Rīgas pilsētas galvenais arhitekts akadēmiķis Reinholds Šmēlings (Schmeling).

Slimnīcas ierīkošanai pilsēta bez maksas nodeva 15 980 kvadrātasu lielu, ar priedēm apaugušu zemes gabalu

Jelgavas šosejas malā iepretī vecajām Šmita eļļas dzirnavām. 1895. gada 10. jūnijā sākās būvdarbi, un 1899. gada 20. septembrī slimnīcu atklāja pacientiem. Visa būve un iekārta bija izmaksājusi 421 656 rubļus un 66 kapeikas.

Jaunajā slimnīcā bija sešas nodaļas: iekšķīgo slimību, ķirurģiskā, šarlaka, difterijas, infekciju slimību izolators, ambulance. Pavisam bija ierīkotas 116 gultas, no tām 15 – pilsētas apmaksātas brīvģultas. Slimnīcas korpuss sastāvēja no sešām neapmestu ķieģeļu vienstāva un divstāvu, kā arī trim koka vienstāvu ēkām. Tieši ieejas vārtiem pretī atradās divstāvu slimnīcas pārvaldes mūra ēka.

- 1. Rīgas Domes ziņojums par Džeimsa Ārmitsteda novēlējuma izmantošanu bērnu slimnīcas celtniecībai. 1890. 2724. f., 2. apr., 705. l., 1. lp.**

Pēc Trūcīgo aprūpes komisijas uzskatiem Džeimsa Ārmitsteda pilsētai novēlētais 200 000 rbļ. kapitāls jāizmanto bērnu slimnīcas celtniecībai. Šim nolūkam pavisam nepieciešami 325 000 rubļu, summas starpību varētu kompensēt no pilsētas līdzekļiem.

- 2. Ārmitsteda bērnu slimnīcas gruntsgabala situācijas plāns. 1891. 2724. f., 2. apr., 705. l., 20. lp.**

Plānu izgatavojis pilsētas mērnīeks R. Štegmans. Slimnīcas vajadzībām izmantoja Rīgas pilsētas meža gabalu pie Jelgavas šosejas.

- 3. Rīgas Domes ziņojums par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecības programmu. 1892. 2724. f., 2. apr., 705. l., 78. lp.**

Slimnīcā plānotas 98 slimnieku gultas, šeit tiks iekārtotas piecas nodaļas – izolators, ķirurģiskā nodaļa, ar skarlatīnu slimojošo nodaļa, ar difteriju slimojošo nodaļa, ar masalām slimojošo nodaļa.

- 4. Paziņojums par Ārmitsteda bērnu slimnīcas projekta konkursa izsludināšanu. 1892. 2724. f., 2. apr., 705. l., 104. lp.**

Projekta izstrādei tiek izsludināts vispārējs konkurss, termiņš – 1893. gada 13. septembris. Uzvarētāja prēmija – 1000 rbļ.

- 5. Arhitektu pieprasījumi par Ārmitsteda bērnu slimnīcas projektu konkursa noteikumu izsūtīšanu. 1893. 2724. f., 2. apr., 705. l.**

Gatavību piedalīties konkursā un lūgumu izsūtīt konkursa noteikumus izteikuši daudzi Krievijas un ārzemju arhitekti: Frīdrihs Celnērs (Friedrich Zölner) no Halles, N. V. Landels (N. W. Landel) no Berlīnes, Lanšenberg (Lanschenberg) no Brēmenes, A. Hinrihsons (Hinrichson) no Pērnavas u.c. Konkursa noteikumi tika izsūtīti 99 personām.

- 6. Ārmitsteda bērnu slimnīcas konkursa projektu izvērtēšanas komisijas slēdziens. 1893. gada 30. oktobris. 2724. f., 2. apr., 705. l., 328.–330. lp.**

Komisija nolēma pirmo un otro vietu nepiešķirt, bet ar 600 rbļ. katram prēmēt trīs trešās vietas ieguvējus: Otto fon Desīnu (Dessien) Maskavā, Rudolfu Pelci (Pelze) Odesā, kā arī Rīgas arhitektus Karlu Felsko (Felsko) un Karlu Neiburģeru (Neuburger).

7. Paziņojums par piecu bezmaksas slimnieku gultu iekārtošanu Ārmitsteda bērnu slimnīcā par godu Krievijas cara meitas Olgas Nikolajevnas piedzimšanai. 1895. gada 20. novembris. 2724.f., 2. apr., 731. l., 3. lp.

Suminot cara meitas laimīgo piedzimšanu, Rīgas bērnu slimnīcā tiek iekārtotas piecas slimnieku gultas bezmaksas ārstēšanai.

8. Ārmitsteda bērnu slimnīcas korpusa pamatplāns. 1899. 2724.f., 2. apr., 706. l., 359. lp.

Projektā attēlots slimnīcas korpusu telpu plānojums, norādīta arī katras telpas funkcija.

9. Džeimss Ārmitsteds. Jaņa Rozentāla gleznas reprodukcija. 1913.

Džeimss Ārmitsteds bija Rīgas pilsētas galva no 1901. līdz 1912. gadam. Par viņa ziedotajiem naudas līdzekļiem tika uzcelta bērnu slimnīca.

10. Ārmitsteda bērnu slimnīcas situācijas plāns. 1913. 2724.f., 2. apr., 776. l., 94. lp.

Attēlots slimnīcas gruntsgabals un tajā uzcelto ēku novietne.

11. Ārmitsteda bērnu slimnīcas palātas. 20. gadsimta sākuma foto. 2724.f., 2. apr., 172. l.

Sk. vēl:

1. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību. 1890–1893. 2724.f., 2. apr., 705. l.
Lietā ir informācija par Džeimsa Ārmitsteda novēlējumu un pilsētas pasākumiem bērnu slimnīcas celtniecībā.
2. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību. 1893–1901. 2724.f., 2. apr., 706. l.
Lietā atrodas informācija par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību: būvdarbu izdevumu tāmes, projekti, sarakste par darbu gaitu un meistarų konkursu izsludināšanu.
3. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību. Rēķini. 1893–1898 un 1899–1901. 2724.f., 2. par., 707., 708. l.
Lietās atrodama informācija par būves izdevumiem, būvuzņēmējiem un meistariem, kas piedalījušies slimnīcas celtniecībā un labiekārtošanā.
4. Rīgas pilsētas arhitekta R. Šmēlinga ziņojums pilsētas valdei par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecības izmaksām un termiņiem. 1895. gada 16. marts. 2724.f., 2. apr., 706. l., 53. lp.
Plānotās būves izmaksas ir 95 261 rbļ. Slimnīcas ēku būvēšanai nepieciešami divi gadi.
5. Ārmitsteda bērnu slimnīcas būvdarbu tāme. 1897. 2724.f., 2. apr., 706. l., 187.–200. lp.
Tāme stādīta atsevišķiem darba veidiem, minēti arī darbu pabeigšanas termiņi.
6. Ārmitsteda bērnu slimnīcas uzturēšanas izdevumu tāmes projekts. 1900. 2724.f., 2. apr. 706. l., 228.–233. lp.
Ienākumu lielāko daļu – 49 000 rbļ. veido procenti no Džeimsa Ārmitsteda novēlētā kapitāla, 48 000 rbļ. gadā slimnīcas uzturēšanai piešķīra Rīgas pilsēta, daļu līdzekļu deva arī privātie ziedojumi.
7. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību. 1903–1917. 2724.f., 2. apr., 765. l.
Lietā atrodas dokumenti par ārstu un slimnīcas apkalpojošā personāla pieņemšanu darbā, atvaļinājuma piešķiršanu u.c.

8. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Ārmitsteda bērnu slimnīcas celtniecību. 1907–1915. 2724.f., 2. apr., 776. l.
Lietā atrodama informācija par bērnu slimnīcas paplašināšanas darbiem, labiekārtošanu, līdzekļu izmantošanu u.c.
9. Mūrniekmeistara Heinriha Berga paskaidrojums Rīgas pilsētas valdei par bērnu slimnīcas būvdarbu termiņa neievērošanu. 1911. gada 18. marts. 2724.f., 2. apr., 776. l., 54. lp.
Kavēšanās cēloņi bija vilcināšanās ar planēšanas darbiem un jumta ieklāšanu.
10. Pārskats par Ārmitsteda bērnu slimnīcas gada ienākumiem. 1914. 2724.f., 2. apr., 776. l., 110. lp.
Uzskaitīti gada ienākumi pa atsevišķiem finansējumu avotiem.

X. TORŅAKALNA PARKI

Divdesmitā gadsimta sākumā Arkādijas parks izveidojās par vienu no iemīļotākajiem Rīgas dārziem. Tas atrodas starp dzelzceļu, Altonavas (tag. Ojāra Vācieša) un Marijas sudmalu (tag. Friča Brīvzemnieka) ielu.

Parka veidošanas pirmais iniciators bija rīdzinieks Johans Frīdrihs Goliševskis (Golischewsky), kurš 1849. gadā nopirka plašo gruntsgabalu lielās kāpas nogāzē. 1852. gadā par tā īpašnieku kļuva bagātais rūpnieks, Prūsijas ģenerālkonsuls Rīgā Kristiāns Heinrihs fon Vērmanis (Wehrmann). Viņš šeit uzcēla ne tikai dzīvojamo māju ar saimniecības ēkām, bet izveidoja arī slēgta tipa parku un oranžēriju, kurā auga palmas, vīnogas, aprikozes, persiki un citi reti dienvīdu augi. Pēc konsula nāves parku no Vērmaņu ģimenes nopirka tirgotājs Karls Vilhelms Kleins (Klein) un ierīkoja tur teātri, bumbotavu, šautuvi un traktieri. Par izpriecu vietu pārvērstais dārzs ieguva Kleina parka nosaukumu. 1896. gadā parku par 26 446 rubļiem un 28 kapeikām nopirka Rīgas pilsēta. Teritorijai pievienoja daļu no tuvējām pilsētas pļavām un uzdeva Dārzu pārvaldei iekārtot šeit pilsētnieku atpūtas vietu. Lai gūtu ienākumus dārza tālākai izveidošanai, 1898. gadā to uz pieciem gadiem iznomāja alus darītavai "Waldschlößchen", kas parkā iekārtoja restorānu. Publikai parku atklāja 1898. gada 26. aprīlī. Radikālu parka pārveidošanu un jaunu stādījumu ierīkošanu uzsāka 1900. gadā pēc pilsētas dārzu direktora Georga Kūfalta (Kuphaldt) projekta.

1909. gadā bijušās Kobrona skanstes esplanādes teritorijā sāka veidot 36,7 ha plašu ainavu parku, ko nosauca par Pētera parku. Projekta autors bija Rīgas parku un dārzu arhitekts Georgs Kūfalds. 1915. gadā pirmās kārtas darbi bija pabeigti un rīdzinieku rīcībā tika nodota vēl viena atpūtas un izpriecu vieta. Turpmākajos gados parku papildināja ar jauniem zālājiem, stādījumiem un alejām.

1. Rīgas parku un dārzu direktora Georga Frīdriha Kūfalta (Kuphaldt) Arkādijas parka pārbūves projekts. 1904. 2724.f., 2. apr., 1195. l.

Projektā attēlota jaunā Mārupītes gultne, tai pieguļošo apstādījumu un celiņu plānojums.

2. Krievijas cars Nikolajs II viesošanās laikā Rīgā stāda ozolu jaunizveidotajā Pētera parkā. 1910. gada 5. jūlijs. *Atklātne*.
Pētera parku iekārtoja Kobronskanstes esplanādē. Attēlā redzams cars Nikolajs II un viņu pavadošās personas. Priekšplānā kreisajā pusē stāv pilsētas galva Džeimss Ārmitsteds.
3. Rīgas pilsētas dārzu direktora G. Kūfalta (*Kuphaldt*) ziņojums Celtniecības komisijai par parka iekārtošanas darbiem. 1913. gada 15. janvāris. *2724.f., 2. apr., 2156. l., 55. lp.*
Tuvākajā laikā jāveic zemes planēšana, jāstāda dzīvžogi un jātīra Mārupīte.
4. Pētera parka projekts. 1913. *2724.f., 2. apr., 2156. l., 63. lp.*
Parks iekārtots bij. Kobronskanstes esplanādē. Projektu izstrādājis Rīgas parku un dārzu direktors G. Kūfalts.

Sk. vēl:

1. Prognozētie Kleina parka uzturēšanas gada izdevumi. 1896. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Ēku remontiem, parka stādījumu apkopšanai un apkalpojošā personāla algošanai gadā nepieciešami 2570 rbļ.
2. Vidzemes gubernatora vēstule Rīgas pilsētas galvam par Kleina parka pirkšanu. 1896. gada 8. jūlijā. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Lūdz iespējami drīzāk sūtīt pieteikumu pirkšanai nepieciešamās naudas summas – 25 000 rbļ. – akceptam.
3. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Kleina parka pārņemšanu pilsētas īpašumā. 1896–1917. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Lietā atrodama informācija par Kleina parka pirkšanu, parka ēku celtniecību, apstādījumu iekārtošanu un uzturēšanu.
4. V. Kleina lūgums Rīgas pilsētas valdei par vasaras teātra būvēšanu viņam piederošajā parkā Torņakalnā. 1887. gada 12. janvāris. *2724.f., 1. apr., 1581. l., 1. lp.*
Vasaras teātra celtniecībai Torņakalna parkā jau saņemta Vidzemes gubernatora atļauja, tādēļ V. Kleins lūdz arī Rīgas pilsētas valdes akceptu.
5. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Kleina parku. 1887. *2724.f., 1. apr., 1581. l.*
Lietā atrodas parka īpašnieka lūgumi pilsētas valdei par izrāžu rīkošanu, Rīgas būvvaldes slēdziens par parka ēku atbilstību izrāžu rīkošanai u.c.
6. Andreja Jurjāna lūgums Rīgas pilsētas valdei par Arkādijas dārza, bij. Kleina parka, vasaras teātra izīrēšanu. 1897. gada 26. februāris. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Lūdz pilsētas valdi sestdienas un svētdienas vakaros parka daļā pie vasaras teātra organizēt maksas ieeju.
7. Torņakalna parka nomas noteikumi. 1897. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Paredzētais nomas termiņa ilgums – 10 gadu, nomniekam par saviem līdzekļiem jāuztur kārtībā parka ēkas, jānodrošina kārtība pasākumu laikā, jārūpējas par apstādījumu kopšanu.
8. Rīgas pilsētas dārzu un parku pārvaldes lēmums par Arkādijas parka pārbūvi. 1903. gada 5. jūlijs. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Plānots cauri parkam izvadīt Mārupītes gultni, kas prasa arī izmaiņas parka plānojumā. Darbiem nepieciešami 1200 rbļ. sudrabā.
9. Torņakalna parka daļas situācijas plāns. 1903. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Attēlota Mārupītes jaunā gultne un tai pieguļošās parka celtnes.
10. Alusdarītavas *Waldschlösschen* lūgums Rīgas pilsētas valdei par jauna restorāna celtniecību Arkādijas parkā. 1908. gada 1. oktobris. *2724.f., 2. apr., 1195. l.*
Piedāvā pilsētas valdei izskatīt un apstiprināt arhitekta Laubes izstrādāto restorāna ēkas skici. Ideja jau saskaņota ar Rīgas parku un dārzu pārvaldi.

11. Āgenskalna brīvprātīgo ugunsdzēsēju nodaļas lūgums Rīgas pilsētas valdei par atļauju pavasara svētku rīkošanai Arkādijas parkā. 1910. gada 28. aprīlis. 2724.f., 2. apr., 1195. l.
Pavasara svētki paredzēti 30. maijā. Organizētāji apsola nodrošināt kārtību un ievērot visus noteikumus.
12. Arkādijas parka plāns. 1911. 2724.f., 2. apr., 1164. l., 281. lp.
Zīmējis Rīgas parku un dārzu direktors Georgs Frīdrihs Kūfalts, attēlota apstādījumu, celiņu un parka paviljonu situācija.
13. Johana Zariņa lūgums Rīgas pilsētas valdei Arkādijas parka bumbotavas ēkas pārbūvei par kinoteātri. 1912. gada 28. janvāris. 2724.f., 2. apr., 1195. l.
Tā kā bumbotava dod ļoti maz ienākumu, lūdz pilsētas valdei atļauju celtni pārbūvēt par kinoteātri.
14. Rīgas pilsētas valdes lieta par Pētera parka iekārtošanu. 1912.–1915. 2724.f., 2. apr., 2156. l.
Lietā atrodas informācija par parka projektēšanas un būvdarbu gaitu. Te ievietots arī Rīgas dārzu un parku direktora G. F. Kūfalta izstrādātais parka projekts un būvdarbu tāmes.
15. Pētera parka projekts. 1913. 2724.f., 2. apr., 2156. l., 87. lp.
Rīgas parku un dārzu direktora G. F. Kūfalta projekta iespiedvariants.
16. Rīgas pilsētas dārzu un parku pārvaldes lieta par Torņakalna parku. 1915–1917. 2770.f., 1. apr., 49. l.
Lietā ir sarakste par parka ēku nomu un izmantošanu, nomas cenām un noteikumiem.
17. Karla Ādamsona lūgums Rīgas pilsētas valdei par Lunaparka ierīkošanu Arkādijas parkā. 1923. gada 8. jūnijs. 2927.f., 4. apr., 1025. l.
Lūdz atļauju ierīkot Arkādijas parkā dažādu atrakciju laukumu. Apsola ievērot noteikto kārtību un saudzēt apkārtējo teritoriju.
18. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Torņakalna parku. 1923–1928. 2927.f., 4. apr., 1025. l.
Lietā atrodama informācija par parka nomāšanu, sarīkojumu rīkošanu un ēku remontiem.

XI. SKOLA UN BAZNĪCA

Torņakalnā, kur dzīvoja Daugavas zvejnieki un pārcēlāji, 1681. gadā sāka darboties pirmā latviešu zēnu skola Pārdaugavā. 1696. gadā tajā mācījās 50 audzēkņi. Bezmaksas skola latviešu bērniem Torņakalnā eksistēja arī 1790. gadā. Sākumā mācības notika latviešu, no 19. gadsimta sākuma – vācu valodā. Taču arī šajā laikā skolā divas reizes nedēļā pēcpusdienās atļāva organizēt latviešu valodā mācības mazturīgo vecāku bērniem. Tajā mācījās gan zēni, gan meitenes. 1872. gadā Torņakalnā atvēra atsevišķu meiteņu skolu. Līdz pat 20. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem skolai savas ēkas nebija, mācības notika īrētās telpās. 1908. gadā latviešu izglītības biedrība Torņakalnā atvēra progimnāziju.

1881. gadā Rīgas konsistorija un Torņakalna iedzīvotāji uzsāka jau vairākus gadu desmitus iecerētā plāna – savas baznīcas celtniecības – realizēšanu. Materiālo stimulu tam deva mācītāja F. V. Štolla (Stoll) 100 rbļ. sudr. dāvinājums. Visai drīz viņam sekoja ievērojams skaits ziedotāju. Līdzekļu vākšanā iesaistījās arī Rīgas Lielā un Mazā gilde. 1884. gada novembrī pirmās kārtas būvdarbiem līdzekļu jau pietika, taču darbu uzsākšanai bija vajadzīga Krievijas cara Aleksandra III atļauja, un 1884. gada 3. novembrī jaunizveidotās Lutera draudzes administrācija nosūtīja uz Santpēterburgu attiecīgu lūgumu. Vienlaicīgi tika izveidota arī baznīcas būvkomisija. 1885. gadā bija jau atrasts arī būvei piemērots gruntsgabals. Netālu no Torņakalna

kapiem novietotajā 2544 kvadrātasis lielajā laukumā varēja ērti uzcelt baznīcu, bet Kapu (tagad Torņakalna) ielas otrajā pusē 636 kvadrātasis lielais laukums bija pietiekoši liels pastorāta būvei. Projekta izstrādei izsludināja konkursu, kurā uzvarēja arhitekts prof. Kohs (Koch). Pēc vairākiem labojumiem un papildinājumiem šis projekts tika atzīts par piemērotu un realizēts. Par baznīcas ērģeļu būvi 1893. gadā noslēdza līgumu ar tolaik pazīstamo Ludvigsburgas firmu Walker & Co. Baznīcas un pastorāta būvi pabeidza 1894. gadā.

1. Torņakalna skolotāja Mihaela Ekmana (*Eckmann*) ziņojums rātei par Torņakalna skolas ēkas slikto stāvokli. 1749. 749. f., 6. apr., 1450. l., 1. lp.

Jau astoņpadsmit gadus skolas ēkā nav izdarīti nekādi remontī, ēka ir ļoti sliktā stāvoklī, lietus laikā klases telpā ieplūst ūdens, tādēļ šeit steidzīgi nepieciešami dažādi uzlabojumi.

2. Rātes ziņojums kases kolēģijai par Torņakalna skolas neapmierinošo stāvokli. 1801. gada 31. jūlijs. 1390. f., 2. apr., 398. l. 32. lp.

Skola atrodas liģera Kalniņa mājā, skolas vajadzībām jāmeklē cita ēka.

3. Rīgas rātes lēmums par algas palielināšanu Torņakalna meiteņu skolas skolotājai Ērikas (*Erich*) kundzei. 1848. gada 4. oktobris. 1390. f., 2. apr., 400. l., 40. lp.

Uzdots kases kolēģijai maksāt 50 rbļ. sudr. lielu gada algu.

4. Rīgas ekonomijas pārvaldes ziņojums par Torņakalna meiteņu elementārskolas telpu īri arhitekta Oto Dīces (*Dietze*) namā Jelgavas ielā 48. 1880. gada 19. novembris. 2724. f., 1. apr., 434. l., 1. apr.

Arhitekts Dīce piedāvā uz pieciem gadiem izīrēt savu namu skolas vajadzībām.

5. Torņakalna zēnu pamatskolas direktora lūgums Rīgas pilsētas valdei par telpu nomas līguma atjaunošanu. 1881. gada 24. augusts. 2764. f., 1. apr., 572. l., 1. lp.

Lūdž atļauju pagarināt nomas līgumu par skolas telpu īrēšanu atraitnei Marijai Kristīnei Krauzei piederošajā privātmājā Vējdzirnavu ielā (tagad Vēja ielā) 26.

6. Torņakalna zēnu pamatskolas telpu Vēja ielā 26 situācijas plāns. 1891. 2764. f., 2. apr., 699. l.

Attēlota dzīvojamā māja, kurā izvietotas skolas mācību telpas, šķūnis un tualete.

7. Torņakalna Latviešu palīdzības biedrības ziņojums pilsētas valdei par biedrības izdevumiem skolas uzturēšanai. 1913. gada 14. jūnijā. 2724. f., 2. apr., 2997. l.

Pilsētas valdei paziņots, ka skolas gada budžets ir 8500 rbļ. sudr. un lūdž piešķirt papildus līdzekļus no pilsētas kases.

8. Rīgas pilsētas 45. (tagad 8.) pamatskola Atgāzenes ielā. 1935.

Ēka celta pēc arhitekta A. Grīnberga projekta.

9. Rātes lūgums Krievijas caram Aleksandram III par Torņakalna baznīcas būves atļauju. 1884. gada 3. novembris. 749. f., 1./2. apr., 2463. l., 28. lp.

Priekšlikumu par baznīcas būvi Torņakalnā Rīgas rāte apspriedusi jau vairākus gadus. Nepieciešamos līdzekļus – 16 980 rbļ. – paredzēts segt no brīvprātīgiem ziedojumiem.

10. Torņakalna Sv. Lutera baznīcas un pastorāta gruntsgabala plāns. 1885. 2764.f., 1. apr., 308. l., 3. lp.

Uzmērījuma zīmējumu izgatavojis Rīgas pilsētas mērnieks R. Štegmanis (R. Stegmann). Baznīcas grunts aizņem 2544 kvadrātasis, pastorāta – 636 kvadrātasis lielu teritoriju.

11. Lielās ģildes apliecinājums par līdzekļu dāvinājumu Torņakalna Lutera baznīcas celtniecībai. 1887. gada 11. decembris. 749.f., 1./2. apr., 2463. l. 58. lp.

Lai Torņakalna Sv. Lutera baznīcas celtniecība neaizkavētos, Lielās Ģildes tirgotāji nolēmuši šīm vajadzībām dāvināt 1000 rbļ. sudrabā.

12. Torņakalna Lutera baznīcas celtniecībai nepieciešamo līdzekļu ziedotāju saraksts. 1887. 223.f., 1. apr., 493. l.

Privātpersonas ziedojušas kopā 36 357 rbļ., lielākās summas dāvināja ģenerālsuperintendents Ģirgenšons (Girgensohn), landrāts fon Grote (Grote) un eltermanis Canders (Zander) – kopā 47 001 rbļ., dažādas juridiskās personas – 1163 rbļ.

13. Firmas Walker & Co maksas aprēķins ērģeļu būvei Torņakalna Lutera baznīcā. 1893. gada 13. janvāris. 223.f., 1. apr., 495. l.

Lai uzbūvētu ērģeles ar 20 balsīm, diviem manuāliem un pedāli, nepieciešami 4700 rbļ. sudr. Pievienota ērģeļu stabuļu dispozīcija.

14. Hermaņa Valkera vēstule Lutera baznīcas administrācijai. 1893. gada 3. februāris. 223.f., 1. apr., 495. l.

Autors izsaka pateicību par uzticēto darbu un nosūta iecerēto ērģeļu dispozīciju.

15. Torņakalna Lutera baznīca. 20. gadsimta sākums. *Atklātne.*

Sk. vēl:

1. Rātes ziņojums kases kolēģijai par Torņakalna skolas neapmierinošo stāvokli. 1801. gada 10. decembris. 1390.f., 2. apr., 398. l. 35. lp.

Jāveic nopietni remontī: jābūvē jaunas krāsnis, jāieliek jauni logi.

2. Līgums par Torņakalna meiteņu skolas un skolotāja dzīvokļa telpu nomu. 1875. gada 3. decembris. 2764.f., 1. apr., 571. l.

Skolas vajadzībām par 400 rbļ. sudr. lielu gada maksu nomāja telpa Vilhelma Heinriha Hindelmaņa (Hindelmann) namā Jelgavas un Bauskas ielas stūrī.

3. Rīgas ekonomijas pārvaldes dokumenti par Torņakalna meiteņu skolu. 1880–1889. 2764.f., 1. apr., 571. l.

Lietā atrodas informācija par skolas telpu īri un remontiem.

4. Rīgas ekonomijas pārvaldes dokumenti par Torņakalna zēnu pamatskolu. 1881. 2764.f., 1. apr., 572. l.

Lietā atrodas informācija par skolas telpu nomas līgumiem un telpu remontiem.

5. Rīgas pilsētas ekonomijas pārvaldes dokumenti par Torņakalna amatnieku vakarskolu. 1885. 2764.f., 1. apr., 578. l.

Lietā atrodama informācija par iecerēm dibināt vakarskolu apkārtnes fabriku strādniekiem, skolas budžetu, audzēkņu skaitu, finansēm, u.c.

6. Rīgas pilsētas skolu kolēģijas lūgums pilsētas valdei par strādnieku vakarskolas atvēršanu Torņakalnā. 1885. gada 20. maijs. 2764. f., 1. apr., 578. l.

Tuvākā apkārtnē dzīvoja vismaz 50 fabrikas strādnieku un viņu bērni, kuri vēlētos mācīties vakarskolā. Daļu skolas uzturēšanas izdevumu segtu tuvējo fabriku īpašnieki. Lūdza izskatīt jautājumu par skolas uzturēšanas līdzekļu daļēju segšanu no pilsētas budžeta.

7. Rīgas pilsētas valdes lieta par Torņakalna latviešu zēnu elementārskolu. 1886. 2724. f., 1. apr., 1054. l.

Lietā atrodama informācija par ierosinājumu atvērt latviešu zēnu elementārskolu Torņakalnā, kur mācības notiktu latviešu valodā, kā arī pilsētas pārvaldes un izglītības iestāžu viedokli šajā jautājumā.

8. Rīgas pilsētas lēmums par Torņakalna latviešu zēnu elementārskolas ierīkošanu. 1886. gada 6. februāris. 2724. f., 1. apr., 1054. l., 2. lp.

Iesniegto priekšlikumu par latviešu elementārskolas atvēršanu Torņakalnā tālākai izskatīšanai nolēma nosūtīt pilsētas skolu kolēģijai.

9. Rīgas pilsētas Saimnieciskās komisijas dokumenti par Torņakalna zēnu pamatskolu. 1890–1895. 2764. f., 2. apr., 699. l.

Lietā atrodama informācija par skolas telpu īri un remontiem.

10. Nomas līgums Torņakalna zēnu un meiteņu elementārskolas telpu īrei. 1894. gada 2. augusts. 2764. f., 2. apr., 720. l.

Skolas vajadzībām pilsēta līdz 1904. gadam par 1200 rbļ. gadā nomāja pirmā un otrā stāva telpas Karla Borherta namā Marijas dzirnavu ielā Nr. 22.

11. Rīgas pilsētas Saimnieciskās komisijas dokumenti par Torņakalna pamatskolu. 1894–1911. 2764. f., 2. apr., 720. l.

Lietā atrodama informācija par skolas telpu īri un remontiem.

12. Skolu inspektora doktora Perlbaha (Perlbach) ziņojums pilsētas valdei par Torņakalna meiteņu elementārskolas telpu neapmierinošo stāvokli. 1905. gada 18. jūnijs. 2764. f., 2. apr., 720. l.

Skolas telpas irētājā namā Marijas dzirnavu (tag. Friča Brīvzemnieka) ielā 22 bija tik sliktā stāvoklī, ka bez nopietna remonta darbu tajās nevarēja turpināt.

13. Torņakalna elementārskolas skolotāja Cīruļa ziņojums par telpu nepamierinošo stāvokli. 1905. gada 28. jūnijs. 2764. f., 2. apr., 720. l.

Pilsētas arhitekta apskate apliecinājusi, ka skolas telpas ir ļoti sliktā stāvoklī. Autors lūdza pilsētas Saimniecisko komisiju veikt nepieciešamos pasākumus situācijas uzlabošanai.

14. Rīgas pilsētas valdes lieta par Torņakalna Latviešu palīdzības biedrības skolu. 1911–1914. 2724. f., 2. apr., 2997. l.

Lietā atrodama informācija par skolas finansiālo stāvokli, telpām un skolnieku skaitu.

15. Torņakalna kapu situācijas plāns. 1879. 2724. f., 1. apr., 872. l., 3. lp.

Attēlota esošo un drīzumā paplašināmo kapu laukumu situācija. Zīmējis pilsētas mērnīeks R. Štegmans

16. Sv. Jāņa baznīcas draudzes lūgums Rīgas pilsētas valdei par Torņakalnu kapu teritorijas paplašināšanu. 1879. gada 3. oktobris. 2724. f., 1. apr., 872. l., 2. lp.

Sv. Jāņa baznīcas kapi Torņakalnā bija pārpildīti, kapu paplašināšanai lūdza ierādīt blakus esošo teritoriju.

17. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Torņakalna kapiem. 1879–1880. 2724. f., 1. apr., 872. l.

Lietā atrodas dokumenti par Sv. Jāņa baznīcas draudzes Torņakalna kapu paplašināšanas iespējām.

18. Rīgas rātes kancelejas dokumenti par Torņakalna ev. lut. baznīcas būvi. 1881. 749. f., 1./2. apr., 2463. l.

Lietā informācija par baznīcas celšanas gaitu, līdzekļu ieguvī, vietas izvēli, kā arī baznīcas ēkas celtniecībai nepieciešamo līdzekļu aprēķins.

19. Ziņojums rātei par Torņakalna baznīcas būves nepieciešamību. 1881. gada 18. marts. 749. f., 1./2. apr., 2463. l., 1^a. lp.

Saņemts pirmais 100 rbļ. lielais ziedojums jaunās Torņakalna baznīcas celtniecībai. Tā kā baznīca ļoti nepieciešama, jāuzsāk tās celtniecībai piemērota gruntsgabala meklējumi.

20. Rīgas ekonomiskās pārvaldes dokumenti par baznīcas celšanu Torņakalnā. 1883. 2764.f., 1. apr., 308. l.
Lietā atrodas sarakste starp Rīgas ekonomijas pārvaldi un pilsētas valdi par baznīcas celtniecībai nepieciešamā gruntsgabala piešķiršanu.
21. Torņakalna baznīcas ēkas celtniecības darbu maksas aprēķins. 1887. 749.f., 1./2. apr., 2463. l., 47. lp.
Uzskaitīti nepieciešamie materiāli, darbu veidi un cenas. Kopējās izmaksas – 7 1444,20 rbļ. sudrabā.
22. Ielūgums uz sapulci par Torņakalna baznīcas celtniecības jautājumiem. 1887. 223.f., 1. apr., 493. l.
Sanāksme notika Lielās ģildes zālē.
23. Rīgas Mazās ģildes lieta par līdzekļu vākšanu Torņakalna Lutera baznīcas būvei. 1887–1898. 223.f., 1. apr., 493. l.
Lietā atrodas vairāki uzaicinājumi ziedot līdzekļus Torņakalna Lutera baznīcas celtniecībai, ziedotāju saraksti, izgriezumi no preses u.c.
24. Rīgas Mazās ģildes lieta par baznīcu celtniecību Rīgā. 1890–1901. 223.f., 1. apr., 494. l.
Lietā atrodas informācija par Torņakalna baznīcas celtniecībai nepieciešamajiem līdzekļiem, to vākšanas gaitu un izlietojumu.
25. Rīgas Mazās ģildes lieta par Torņakalna Lutera baznīcu. 1891–1898. 223.f., 1. apr., 495. l.
Lietā atrodas informācija par draudzes līdzekļiem, baznīcas ēkas būves gaitu u.c.
26. Torņakalna Lutera baznīcas būvkomisijas atskaite par baznīcas celtniecībai ienākušajiem un izlietotajiem līdzekļiem. 1891. gada decembris. 224.f., 1. apr., 194. l., 87. lp.
Sīks saņemto un izlietoto līdzekļu uzskaitījums. Kopējā summa – 85 623,64 rbļ. sudrabā.
27. Torņakalna Lutera baznīcas būvkomisijas ziņojums Mazajai ģildei par celtniecības darbos izlietotajiem līdzekļiem. 1892. gada 29. februāris. 224.f., 1. apr., 194. l., 76. lp.
Baznīcas būve profesora J. Koha (J. Koch) virsvadībā sākās 1888. gadā, un 1891. gadā baznīca jau tika iesvētīta. Būves izmaksas sasniedza 10 047 rbļ. sudrabā.
28. Torņakalna Lutera baznīcas būvkomisijas ziņojums Lielajai ģildei par celtniecības laikā izlietotajiem līdzekļiem. 1892. gada 2. februāris. 223.f., 1. apr., 494. l., 11.–13. lp.
Dokumentā atrodas informācija par būvdarbu gaitu, meistariem, materiāliem un to izmaksām.
29. Līgums ar Ludvigsburgas ērģeļu būvfirmu Walker & Co par Lutera baznīcas ērģeļu izgatavošanu. 1893. 223.f., 1. apr., 495. l.
Firmas vārdā līgumu parakstījis Hermans Valkers. Ērģelēm bija plānotas 20 balsis, divi manuāli un pedālis. Darbus apsolīja veikt sešu mēnešu laikā. Samaksa – 4000 rbļ. sudrabā.
30. Torņakalna Lutera baznīcas ienākumu un izdevumu aprēķins. 1896. gada decembrī. 224.f., 1. apr., 194. l., 78. lp.
Atspoguļoti baznīcas gada ienākumi un izdevumi. Gada apgrozījuma līdzekļi 1896. gadā bija 2430,56 rbļ. sudrabā.
31. Vidzemes konsistorijas paziņojums Lielajai ģildei par Torņakalna Lutera baznīcas mācītāja iecelšanu. 1898. gada 23. februāris. 224.f., 1. apr., 194. l., 22. lp.
Iepriekšējā mācītāja Paukšēna (Paukschen) vietā par Torņakalna Lutera baznīcas mācītāju iecēla Šeiermani (Scheuermann). Ģildei jāatrisina dzīvokļa jautājums.
32. Vidzemes konsistorijas lūgums Lielajai ģildei par pabalsta izmaksu Sv. Lutera baznīcas mācītājam Šeiermanim. 1907. gada 17. novembris. 224.f., 1. apr., 194. l., 37. lp.
Sliktā veselības stāvokļa dēļ ievērojami pasliktinājies mācītāja Šeiermana materiālais stāvoklis. Lūdza Lielo ģildi maksāt viņam pastāvīgu materiālo pabalstu.
33. Torņakalna pareizticīgo kapsētas administrācijas lūgums pilsētas valdei par apkārtējo ielu tīrīšanu. 1910. gada 28. oktobris. 2724.f., 2. apr., 1294. l., 1. lp.
Tā kā kapsētu no trim pusēm apņem pilsētas ielas, administrācija lūdza pilsētas valdi nodrošināt šo ielu tīrīšanu par pilsētas līdzekļiem.
34. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par pilsētas kapsētām. 1919–1929. 2927.f., 4. apr., 456. l.
Lietā atrodas informācija par nabadzīgo ļaužu kapsētas iekārtošanu Torņakalnā.

35. Rīgas pilsētas valdes lēmums par nabadzīgo ļaužu kapsētas ierīkošanu Torņakalnā. 1925. gada 2. janvāris. 2927. f., 4. apr., 456. l., 120. lp.
Nabadzīgo ļaužu apbedīšanai nolēma iekārtot bezmaksas kapsētu 73. grupas gruntsgabālā Nr. 161.

XII. SABIEDRISKĀ DZĪVE

Viena no pirmajām latviešu organizācijām Rīgā bija Torņakalnā 1867. gadā dibinātā fabrikas Holms un kompānija strādnieku apbedīšanas kase, ko 1872. gadā pārveidoja par Rīgas strādnieku apbedīšanas un palīdzības kasi Cerība. 1880. gadā biedrība ieguva gruntsgabalu L. Altonavas ielā 15, kādreizējās Altonas muižiņas teritorijā, kur biedrības vajadzībām uzcēla koka ēku un iekopa dārzu.

1880. gada 3. jūnijā vietējie strādnieki nodibināja Torņakalna Latviešu palīdzības biedrību. Tās uzdevums bija sniegt palīdzību slimajiem biedriem, izmaksāt apbedīšanas pabalstus biedra vai kāda viņa ģimenes locekļa nāves gadījumā, gādāt par biedru un viņu bērnu izglītību, rūpēties par lietderīgu brīvā laika pavadīšanu. 1897. gadā biedru skaits bija pieaudzis līdz 2530, bet vēl pēc desmit gadiem pārsniedza 3000.

1903. gadā biedrība pēc arhitekta Jāņa Alkšņa projekta uzsāka sava nama būvi M. Altonavas ielā 6. 1911. gadā biedrības telpās sāka darboties krājaizdevumu kase, kas turpināja pastāvēt vēl pēc Pirmā pasaules kara. Jaunā nama zālē notika teātra izrādes, sarīkojumi, dažādi priekšlasījumi. Plašu ievēribu guva biedrības teātris režisora Teodora Amtmaņa vadībā.

Nozīmīgu kultūrizglītojošo darbu veica arī 1933. gadā dibinātā Torņakalna kultūras biedrība.

1. Rīgas pilsētas Saimnieciskās komisijas atteikums gruntsgabala piešķiršanai Torņakalna latviešu palīdzības biedrības skolas celtniecībai. 1899. 2764. f., 2. apr., 677. l.

Lēmums bija negatīvs, jo prasītais gruntsgabalu jau paredzēts bērnu slimnīcas celšanai.

2. Torņakalna patērētāju biedrības krājaizdevumu kases izdevumu un ienākumu aprēķins. 1915. gada 1. jūlijs. 2724. f., 2. apr. 484. l., 1. lp.

Atskaites gada laikā līdzekļu apgrozījums bijis 21 671 rbļ. 99 kap.

3. Torņakalna Latviešu Palīdzības biedrības krājaizdevumu kases lūgums Rīgas pilsētas galvam. 1915. gada 26. augusts. 2724. f., 2. apr., 483. l.

Lūgums atļaut izmaksāt fabriku strādniekiem pabalstus no krājaizdevumu kases līdzekļiem.

4. Torņakalna Latviešu Palīdzības biedrības krājaizdevumu kases izsniegto pabalstu saraksts. 1915. gada 29. augusts. 2724. f., 2. apr., 483. l.

Izsniegti 22 pabalsti, to kopējā summa – 3014 rbļ.

5. Torņakalna patērētāju biedrības krājaizdevumu kases lūgums pilsētas galvam par kredīta piešķiršanu. 1915. gada 20. oktobris. 2724. f., 2. apr. 484. l., 2. lp.

*Lūdza izsniegt kredītu no valsts Kara fonda 5000 rbļ.
apmērā pilsētas fabriku strādnieku ģimeņu materiālam atbalstam.*

6. **Torņakalna latviešu palīdzības biedrības nams. 20. gs. sākums. Atklātne.**
*Nams atradās M. Altonavas ielā 6. To sāka celt 1903. gadā
pēc arhitekta Jāņa Alksņa projekta.*
7. **Latvijas labklājības veicināšanas biedrības Torņakalna nodaļas valdes sēžu
protokolu grāmata. 1933. 1807.f., 1. apr., 248. l.**
*Lietā atrodamas ziņas par biedru skaitu, valdes sastāvu,
veiktajiem pasākumiem.*
8. **Latvijas labklājības veicināšanas biedrības Torņakalna nodaļas ziņojums Latvijas
labklājības veicināšanas biedrības valdei. 1933. gada 18. februāris. 1807.f.,
1. apr., 247. l.**
*Ziņojums par mazturīgajiem iedzīvotājiem organizētā
koncerta norisi.*
9. **Torņakalna Kultūras biedrības atklāšanas svētku ielūgums. 1933. gada
2. aprīlis. 1826.f., 1. apr., 1084. l., 2. lp.**
*Svētkos paredzēts svinīgais akts ar Ministru prezidenta
A. Bļodnieka uzrunu, kā arī svētku koncerts un vakara saviesīgā
daļa.*
10. **Latvijas labklājības veicināšanas biedrības Torņakalna nodaļas ziņojums
Iekšlietu ministrijai. 1933. gada 8. maijs. 1807.f., 1. apr., 247. l.**
*Darbības atskaite: darbības mērķis, organizētie pasākumi,
biedri, līdzekļi.*
11. **Torņakalna Kultūras biedrības kopsapulču protokolu grāmata. 1933.,
1934. gads. 1826.f., 1. apr., 1084. l.**
*Lietā atrodama informācija par biedrības darbību,
locekļiem un līdzekļiem.*
12. **Torņakalna Kultūras biedrības ielūgums uz rakstnieka A. Austrīņa piemiņas
vakaru. 1934. gada 3. februāris. 1826.f., 1. apr., 1084. l., 10. lp.**
*Vakars veltīts rakstnieka A. Austrīņa 50 gadu jubilejai.
Paredzēta kora uzstāšanās, E. Virzas, A. Gobas, A. Ersa u.c.
referāti.*
13. **Torņakalna Kultūras biedrības ielūgums uz sezonas atklāšanas koncertu.
1934. gada 6. oktobris. 1826.f., 1. apr., 1084. l., 11. lp.**
*Koncertā muzicēja Torņakalna Kultūras biedrības koris un
vairāki operas solisti.*
14. **Torņakalna Kultūras biedrības statūti. 1938. 1826.f., 1. apr., 1081. l.**
*Statūtos definēti biedrības mērķi, noteikta iestāšanās un
izstāšanās, biedrības pārvaldes un biedrības līdzekļu veidošanās un
izmantošanas kārtība.*
15. **Torņakalna Kultūras biedrības sēdes protokols par A. Austrīņam veltītā vakara
norisi. 1938. gada 3. februāris. 1826.f., 1. apr., 1084. l., 63. lp.**
*Pasākumu nolēma rīkot 1934. gada 3. februārī, uzaicinot
ievērojamākos rakstniekus, kori un mūziķus.*

16. Torņakalna Kultūras biedrības rīkotā J. Akurātera piemiņas vakara programma. 1938. gada 6. marts. 1826. f., 1. apr., 1084. l., 36. lp.
Pasākumu organizēja Lutera draudzes zālē. Paredzēts referāts, kora uzstāšanās un dzejas lasījumi.
17. Torņakalna Kultūras biedrības revīzijas komisijas sēdes protokols. 1939. gada 7. decembris. 1826. f., 1. apr., 1084. l., 24. lp.
Biedrības līdzekļu gada apgrozījums bija 1156,75 Ls.

Sk. vēl:

1. Rīgas pilsētas Saimnieciskās komisijas dokumenti par Torņakalna latviešu palīdzības biedrību. 1899. 2764. f., 2. apr., 677. l.
Lietā atrodama informācija par gruntsgabala piešķiršanu Torņakalna latviešu palīdzības biedrības skolas celtniecībai.
2. Rīgas pilsētas valdes dokumenti par Torņakalna latviešu palīdzības biedrības krājaizdevumu kasi. 1915. 2724. f., 2. apr., 483. l.
Lietā atrodamas ziņas par krājkašes līdzekļu lielumu, izsniegtajiem pabalstiem.
3. Latvijas labklājības veicināšanas biedrības Torņakalna nodaļas dokumenti. 1933. 1807. f., 1. apr., 247. l.
Lietā atrodas pārskati un atskaites par darbību, biedru saraksti, finansiālo stāvokli.
4. Torņakalna Kultūras biedrības valdes protokolu grāmata. 1933. 1826. f., 1. apr., 1082. l.
Lietā atrodas biedrības dibināšanas protokols, biedru saraksts un gada sapulču protokoli.
5. Torņakalna Kultūras biedrības kases grāmata. 1933–1939. 1826. f., 1. apr., 1083. l.
Dokumentā atspoguļoti biedrības līdzekļu avoti un izlietojums sešos darbības gados.
6. Torņakalna Kultūras biedrības biedru saraksts. 1933–1939. 1826. f., 1. apr., 1089. l.
Alfabētiskā kārtībā sakārtots vārdu un uzvārdu saraksts.
7. Torņakalna Kultūras biedrības ienākošo un izejošo rakstu grāmata. 1933–1941. 1826. f., 1. apr., 1086. l.
Lietā atrodas kopijas un noraksti no Kultūras biedrības korespondences ar dažādām iestādēm.

BRĪVĪBAS CĪŅAS 1919. GADĀ

1919. gada oktobrī Latvijas Republikas Pagaidu valdībai par būtiskāko uzdevumu izvērtās cīņa ar Zemgalē organizēto reakcionāro vācu–krievu karaspēku P. Bermonta vadībā. 8. oktobrī šīs karaspēka daļas devās uzbrukumā Rīgai, kuru aizstāvēja ievērojami vājākas Latvijas armijas daļas. Neraugoties uz to, tām pēc atkāpšanās pāri tiltiem uz Daugavas labo krastu izdevās apturēt bermontiešu uzbrukumus. Turpmākajās nedēļās cīņas un savstarpēja artilērijas apšaušana notika uz Daugavas līnijas. 14. oktobrī Latvijas armijas vienības izdarīja uzbrukumus mēģinājumu pāri Dzelzs tiltam Torņakalnā, taču bija spiestas ar zaudējumiem atkāpties. 11. novembrī, izdarot vispārēju uzbrukumus Bermonta armijai Pārdaugavā, Latvijas armijas Latgales divīzijas daļas padzina ienaidnieka spēkus arī no Torņakalna dzelzceļa stacijas un tās rajona. Stacijā tika iegūtas bagātīgas trofejas un

*Latvijas armijas daļas turpināja uzbrukumu Jelgavas virzienā,
novembra beigās sasniedzot Latvijas robežu.*

1. Bermonta uzsaukums latviešiem. 1919. gada oktobris. 6033.f., 1. apr., 78. l., 18. lp.
2. Latvijas armijas lidotāja V. Jakubova ziņojums par izlūkošanas lidojumu. 1919. gada 23. oktobris. 6033.f., 1. apr., 165. l., 7. lp.
3. Dienvidu frontes štāba ziņojums par operatīvo stāvokli. 1919. gada 11. novembris. 6033.f., 1. apr., 87. l., 1.–2. lp.
4. Latvijas armijas virspavēlnieka štāba ziņojums par stāvokli. 1919. gada 11. novembris. 5792.f., 1. apr., 53. l., 38. lp.
5. Kaujas darbības shēma. Latvijas armijas uzbrukums Pārdaugavā. 1919. gada 11. novembris. 3601.f., 1. apr., 918. l., 2. lp.
6. Pārdaugavas kaujas rajona shēma. 1919. gada novembris. 3601.f., 1. apr., 643. l., 69. lp.
7. Piektā Cēsu kājnieku pulka komandiera pavēle par kaujas darbību Torņakalna rajonā. 1919. gada 10. novembris. 6033.f., 1. apr., 79. l., 3. lp.
8. Latgales divīzijas kaujas apraksts. 1919. gada 11. novembris. 6033.f., 1. apr., 168. l., 37. lp.
9. Par varonību kaujās Torņakalnā ar Lāčplēša Kara ordeni apbalvoto Latvijas armijas karavīru lietas. 1304.f., 1. apr., 1728., 509., 448., 416., 409., 375., 332., 318., 215., 172., 140., 71. l.
10. Kaujās ar Bermonta karaspēku cietušās ēkas Torņakalnā. 1919. gada novembris. V. Rīdzenieka foto. LKFFDA, 72013 – N., 72014–N.
11. Kaujās ar Bermonta karaspēku cietušās ēkas Pārdaugavā. 1919. gada novembris. V. Rīdzenieka foto. LKFFDA, 72015–N.
12. Latvijas armijas ierakumi pret Bermonta karaspēku Daugavas malā. 1919. gada oktobris, novembris. Foto. LKFFDA, 15557–P.
13. Latvijas armijas ierakumi kauju laikā ar Bermonta karaspēku Daugavas malā. 1919. gada oktobris, novembris. Foto. LKFFDA, 15596–P, 72069–N, 15603–P, 15565–P.
14. Kauju laikā ar Bermonta karaspēku izpostītie nami Pārdaugavā. 1919. gada novembris. V. Rīdzenieka foto. LKFFDA